

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускної кафедри

_____ Н. Ф. Ржевська

«___» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
ТА ДИПЛОМАТІЯ»

**Тема: «Демілітаризація прикордонної території в забезпеченні
національної безпеки»**

Виконавець: студент 2 курсу, 207 групи, Мазурок Ярослава Вадимівна

Керівник: професор кафедри міжнародних відносин, інформації та
регіональних студій Троян Сергій Станіславович

Нормоконтролер:

_____ (підпис)

_____ (П.І.Б)

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.....	8
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1. Сутність, характер і етапи еволюції національної безпеки.....	8
1.2. Поняття системи національної безпеки та її структура	14
1.3. Воєнний компонент в національній безпеці	24
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2.....	28
КОРДОНИ І ПРИКОРДОННА ТЕРИТОРІЯ	28
2.1. Загальна характеристика державного кордону: поняття, цілі, функції	28
2.2. Прикордонна територія: прикордонна смуга, пограниччя, трансграниччя.....	35
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3.....	40
ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ ПРИКОРДОННОЇ ТЕРИТОРІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ НАЦБЕЗПЕКИ.....	40
3.1. Поняття, зміст і особливості демілітаризації прикордонної території..	40
3.2. Приклади і ефективність демілітаризованих зон	42
3.3. Рекомендації щодо створення і забезпечення ефективного функціонування демілітаризованого прикордоння	55
Висновки до розділу 3.....	61

ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

СНБ – система національної безпеки.

ДМЗ – демілітаризована зона.

ЗС -збройні сили.

КМУ – Кабінет Міністрів України.

ДК – державний кордон.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Національна безпека спрямована на захист інтересів держави, суспільства, громадянина. На сьогодні гостро постає питання для кожної держави, яким чином можна ще більше забезпечити і зміцнити основи національної безпеки. Це набуває особливої ваги в умовах сучасних міжнародних відносин, що потребують належного правового регулювання, зокрема і в сфері створення демілітаризованих зон.

Демілітаризація прикордонної території в забезпеченні національної безпеки досліджувалась багатьма зарубіжними й українськими **вченими**, з-поміж яких варто відзначити: Абрамов В., Богуцький П., Вербовська Л., Гламазда А. В., Купрієнко Д. А., Koivurova T., Holiencin F., Branka T. та багато інших.

Метою роботи є вивчення змісту й особливостей демілітаризованих зон і підготовка рекомендацій щодо створення демілітаризованих зон на прикордонних територіях як однієї з умов забезпечення національної безпеки.

З урахуванням мети були сформульовані наступні **завдання**:

- розглянути сутність, характер і етапи еволюції національної безпеки;
- охарактеризувати поняття системи національної безпеки та її структуру;
- дослідити воєнний компонент в національній безпеці;
- визначити поняття, цілі, функції державного кордону;
- виокремити і проаналізувати елементи прикордонної території: прикордонна смуга, пограниччя, трансграниччя;
- охарактеризувати поняття, зміст і особливості демілітаризації прикордонної території;
- показати приклади і проаналізувати ефективність демілітаризованих зон;
- підготувати рекомендації щодо створення і забезпечення ефективного функціонування демілітаризованого прикордоння.

Об'єктом дослідження є національна безпека держав.

Предметом дослідження виступає демілітаризована прикордонна територія, як вагомий чинник забезпечення національної безпеки.

Методи дослідження. Кваліфікаційна робота виконана на основі дотримання принципів науковості, об'єктивності, системності, синхронно-діахронного підходу, а також використання низки загально- і спеціально-наукових методів.

Зокрема були використані метод теоретичного узагальнення, системний метод наукового пізнання, аналітичний метод.

Також був використаний діахронний метод для дослідження виникнення й еволюції понять «національна безпека», «демілітаризація», «прикордонна територія».

Для дослідження демілітаризованих прикордонних територій в міжнародній практиці були використані історичний та порівняльно-правовий методи. Формально-юридичний та порівняльно-правовий методи застосовувалися при аналізі нормативно-правової сфери, конвенцій і договорів при створенні демілітаризованих зон.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення і висновки дипломної роботи доповнюють сучасні дослідження з питань посилення національної безпеки. Висновки й положення дипломної роботи можуть слугувати підґрунтям та сприяти подальшому розвитку наукових засад створення демілітаризованих територій у полі сучасних міжнародних відносин.

Робота має цільову практичну спрямованість. Сформовані теоретичні положення та висновки можуть бути використані в якості рекомендацій для державних органів влади, при написанні підручників, навчальних посібників і методичних розробок з навчальних курсів та дисциплін «Міжнародні відносини» для студентів вищих навчальних закладів.

Апробація роботи. Основні результати дослідження висвітлено в доповіді на конференції «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020» і в публікації після конференційних матеріалів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, списку скорочень, трьох розділів, кожен з яких поділяється на підрозділи (вісім підрозділів), висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність, характер і етапи еволюції національної безпеки

Безпека пройшла цілу низку етапів свого становлення, розвитку та трансформації загалом. Спочатку безпеку розглядали в релігійному вимірі, потім прийшло реалістичне сприйняття безпеки піфагорійцями, за ними грецькі софісти й найвагомий вклад, в історію розвитку безпеки, зробив Аристотель. Його ідеї та погляди мають важливе значення для сучасного теоретико-правового сприйняття проблем національної безпеки Української держави [7, с. 38]. Немалий вклад у розвиток безпеки зробили також Цицерон і Понтій зі школи стоїків.

Та багато інших давніх мислителів, ідеї й погляди, яких є теоретико-правовим підґрунтям для дослідження та сприйняття найбільш актуальних проблем національної безпеки. Це все можна віднести до першого етапу прояву безпеки.

Другий етап є період XIII–XVIII ст. На початку були тільки одні поразки щодо створення інститутів захисту держави та громадянина. Але у XV ст. вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробив відомий вчений Н. Макіавеллі, котрий вперше розглядав державу, як самостійний інститут відокремлений від церковної влади [7, с. 41]. Для формування сучасних концептуально-правових засад національної безпеки важливого значення набуває його висновок про те, що, з одного боку, держава повинна сприяти своїм громадянам у задоволенні їхніх потреб, а з іншого — вона зобов'язана допомагати народу «не тільки у скрутні», але і вчасно.

Актуальними і змістовними є також погляди інших мислителів цієї доби, зокрема Т. Мора, А. Сміта та Ф. Бекона. Особливої уваги заслуговують ідеї та погляди Ф. Бекона, який обґрунтував положення, що основним завданням будь-якої держави є створення належних умов для безпеки й добробуту громадян [7, с. 41]. Ідеї та погляди Бекона на концептуальні засади безпеки набули подальшого розвитку в працях Дж. Лока. Розглядаючи питання безпеки, Дж. Лок поглибив і розвинув її основні положення, зокрема постановкою та обґрунтуванням проблем:

- відокремлення церкви від держави;
- визнання свободи й рівності всіх людей, що проживають у державі;
- заперечення божественності королівської влади;
- відповідальність держави за створення умов для безпеки деяких громадян та суспільства загалом.

Не менш цікавим для цього етапу постає концептуальне бачення безпеки французьким мислителем Ж. Боденом, який на відміну від ідей Т. Мора у XVI ст. обґрунтував ідею необхідності приватної й суспільної власності для добробуту й безпеки громадян [7, с. 43].

До цього періоду можемо додати такого вченого як Г. Юсті, його ідеї й погляди призвели до практики забезпечення національної безпеки потреби наявності міжвідомчої комісії для координації діяльності всіх органів державної влади країни з метою ефективного розв'язання проблем національної безпеки через органи законодавчої, виконавчої та судової влади [7, с. 45].

Праці Юсті, зокрема «Основи науки поліції» (1756 р.), «Основи сім'ї і благополуччя держави» (1769 р.), стали, по суті, першою спробою систематизувати основні концептуальні засади національної безпеки, як науки, визначити її місце в системі інших наук [7, с. 45].

Також одним із вчених, про якого не потрібно забувати це німецький вчений Й. Зонненфельс. Він характеризував безпеку, як такий стан, за якого немає чого побоюватися. Таке становище приватної особи становить особисту

безпеку, а держави (суспільства) — державну безпеку (суспільну), що має два види — внутрішню й зовнішню.

Аналізуючи державну (суспільну) безпеку, вчений вважав, що вона може бути досягнута лише за умови використання усіх ресурсів країни, для зовнішньої безпеки необхідно будувати фортеці, утримувати війська, дипломатів, для внутрішньої безпеки необхідні різні державні органи, суди та ін. За переконанням Й. Зонненфельса, предметом науки безпеки є вивчення і дослідження умов створення та підтримки внутрішньої безпеки [7, с. 46].

XIX ст. вважають третім етапом, під час соціально-економічних кризах у країн Західної Європи, виникають абсолютно нові принципи і методи дослідження проблем національної безпеки і добробуту громадян, що призвело до дослідженні нових бачень та підходів у забезпеченні безпеки і добробуту, як деяких громадян, так і самого суспільства загалом.

Четвертий етап дослідження і напрацювання концептуальних засад національної безпеки припадає на кінець XIX — початок XX ст. і тісно пов'язаний з активною участю суспільства у створенні безпечних умов життя особистості та її прогресивним розвитком [7, с. 47].

Важливий внесок цього періоду, зробили такі вчені, як В. Гессен, С. Котляревський, Б. Кістяківський, Г. Еллінек та ін. Також було закладено початок створення і обґрунтування вчення про правову демократичну державу, як вільну і соціально справедливу державу майбутнього [7, с. 47].

Четвертий етап слугує появі таких важливих моментів:

- розмежування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади;
- з'являються такі поняття: «демократична» і «правова» у контексті поняття «держави»;
- верховенство народної волі і закону, висловлюючи цю волю, визнання державою як суб'єктом права інших суб'єктів приватного і публічного права в особі окремих громадян та їхніх об'єднань.

Завершуючи розгляд концептуально-правових засад четвертого періоду, слід зазначити, що ідеї та погляди проблеми безпеки особистості, суспільства

та держави створили теоретичне підґрунтя для отримання завершених, теоретично обґрунтованих двох моделей безпеки особистості — ліберальної й соціалістичної [7, с. 49].

Ліберальна модель безпеки ґрунтувалася на таких положеннях:

- забезпечення безпеки особистості є основним завданням держави й суспільства, де особистість, її права та свободи — найвища цінність держави;
- права особистості мають природний, невід’ємний характер і обмежують владу держави;
- держава забезпечує охорону особистості її життєво важливих інтересів, що має вираження в дотриманні прав людини, не втручаючись у справи громадянського суспільства;
- приватна власність є основою і гарантією безпеки особистості;
- держава забезпечує право на освіту, творчий розвиток особистості й на академічну свободу особистості.

Соціалістична модель безпеки містила такі основні положення:

- визнання примату безпеки держави над безпекою особистості й суспільства;
- влада держави всеосяжна й не обмежується правами людини;
- права людини залежать від політики держави;
- громадянське суспільство контролюється державою;
- примат безпеки особистості в суспільно-економічній сфері;
- заперечення приватної власності, як засобу експлуатації людини людиною;
- контроль держави за сферами науки й освіти, державного розвитку та людини [7, с. 50].

П’ятий етап подальшого дослідження теоретико-правових проблем інституту національної безпеки бере свій початок на початку ХХ ст. і триває донині. Аналізуючи цей етап, слід зазначити, що в жовтні 1917 р. після перемоги Жовтневої революції вперше у світовій практиці радянською державою була прийнята соціалістична модель безпеки [7, с. 50].

XX ст. 90-тих років призвело до стрімкого падіння економічних, соціальних та всіх інших чинників, крім силового (воєнного) у забезпеченні національної безпеки.

Теоретичне дослідження національної безпеки на сьогодні, посідає вагомe місце в працях науковців різних країн. Всіх можна поділити, з точки зору, віднесення національної держави, на різні сфери, чинники життя, хтось виокремлює національну безпеку через призму виникнення конфлікту, який визначає політику країни, або через систему взаємодії держав. Головним фактором стає державна могутність, яку в першому випадку розглядають, як поглиблення сильнішої держави слабшу, а в другому випадку поділивши її за предметом дослідження на воєнні, економічні та політичні. Але інші вчені виходять за рамки, і розглядають також інші стратегії впливу.

Важливими концептуальними складовими парадигми національної безпеки для більшості країн світу, зокрема і для України, упродовж останнього десятиріччя були такі ідеї:

- необхідності забезпечення самоідентичності нації в умовах мультикультурності та глобалізму;
- безпечного розвитку екологічної та соціальної систем;
- якісного управління розвитком територіальної та регіональної систем;
- співпраці з самоорганізованими системами.

Зазначене вище зумовило існування трьох основних теоретико-методологічних підходів до розуміння парадигми національної безпеки: біхевіористського, відповідно, до якого основу поняття національної безпеки складають базисні цінності суспільства: структурного, екзистенціального, функціонального рівня; реалістичного, у межах якого концепт національної безпеки обґрунтовується крізь призму національних інтересів; дуалістичного, прихильники якого розглядають національну безпеку у поєднанні національних інтересів та базових цінностей [21, с. 156].

У процесі досліджень сформувалися два принципових підходи щодо з'ясування сутності національної безпеки. Згідно з першим вона розглядається

у контексті національних інтересів (С. Браун, Б. Броді, У. Липман, М. Каплан, Дж. Коллінз, Г. Моргентау, С. Хоффман та ін.), а згідно з другим – у контексті базисних цінностей суспільства (А. Уолферс, К. Норр, Ф. Трегер, Д. Кауффман, А. Архарія та ін.) [2, с. 79].

До об'єктів національної безпеки відносять: національні інтереси, національні цінності, структурні елементи системи національної безпеки, їх властивості і відносини, які захищаються від загроз. З огляду на це, виділяються три рівня основних об'єктів безпеки:

- громадянина (людини) - його права і свободи;
- суспільства - його духовні та матеріальні цінності;
- держави - його суверенітет, конституційний порядок, територіальну цілісність і недоторканність кордонів.

До суб'єктів національної безпеки треба віднести носіїв властивостей, що забезпечують захист об'єктів безпеки. Основним суб'єктом національної безпеки є держава, яка, згідно з Конституцією України (ст. 3, 27, 28, 29), забезпечує безпеку кожної людини і громадянина, їхнє життя, здоров'я, честь, гідність, особисту недоторканність на території України, а також своїм громадянам та за її межами.

Держава виконує свої функції у сфері національної безпеки через органи законодавчої, виконавчої та судової влади, недержавні організації та громадян. Забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави здійснюється на основі розмежування повноважень основних суб'єктів системи національної безпеки [31].

Отже, ми бачимо, що безпека до того, як почали розуміти її такою, яка вона є сьогодні, пройшла цілий ряд трансформації своїх об'єктів, суб'єктів, сутності та функцій. Також, виникло два принципових підходи щодо з'ясування сутності національної безпеки: перший у контексті національних інтересів, а другий – у контексті базисних цінностей суспільства.

1.2. Поняття системи національної безпеки та її структура

Поняття «національна безпека» не могло бути без появи самої безпеки. Безпека виступає найголовнішою метою діяльності та захисту окремих індивідів, а в цивілізаційному поступі стає необхідною умовою існування суспільства та держави [7, с. 36].

Тлумачення терміну «безпека» у світовій науковій літературі є практично канонізованим. В «Енциклопедичному словнику» Ф. Брокгауза та І. Ефрона, виданому 1891 р., безпека (особиста та майнова) розглядається, як найголовніша запорука людського розвитку. У ній автори словника вбачають причину появи та сенс існування держави. Безпека створюється відвертанням небезпек, які можуть загрожувати, як окремим громадянам, суспільству так і державі загалом.

З лінгвістичної точки зору «безпека» – це відсутність небезпеки, збереження, надійність, саме так визначає В. Даль у «Словнику російської мови», а, С. Ожегов пропонує подібне визначення: «Безпека – стан, при якому відсутня загроза кому -, чому-небудь». Отже, безпека досягається через здійснення низки заходів [12, с. 103].

Саме поняття «безпека» набуло законодавчого закріплення в постанові ЦВК СРСР від 10 липня 1934 р. «Про утворення загальносоюзного народного комісаріату внутрішніх справ ССРСР». Зазначена постанова де-юре й де-факто визнала пріоритет безпеки держави над безпекою особистості та суспільства і стала, по суті, одним із найбільш яскравих прикладів «одержавлення суспільства та практичного втілення в життя принципу — «держава понад усе». Спираючись на цей принцип, до сфери забезпечення державної безпеки були віднесені проблеми, пов'язані передусім із виникненням загроз для держави у внутрішньополітичному середовищі радянського суспільства, коли йшлося про практику реалізації прав громадян на свободу створення тих чи

інших об'єднань, організацій, союзів, а також втілення в життя конституційних принципів [7, с. 50-51].

Період прояву національної безпеки в роки минушого Радянського Союзу, можна спостерігати лише напрям на воєнну безпеку, яка призвела до жорстоких репресій і періоду війн, що призвело до великих людських втрат, та головною метою, ідеєю було територіальне розширення й кількісне збільшення групи країн, які можна було б віднести або до табору соціалізму, або до антиімперіалістичної групи країн.

Тому, безпека – це завжди умова відвернення небезпечних явищ, вона захищає державні, соціальні, культурні інтереси, а також населення й державу загалом.

Не існує єдиної думки щодо визначення поняття «національна безпека» і в офіційних нормативних документах. Так, згідно з Концепцією національної безпеки Російської Федерації, яка була затверджена Президентом Російської федерації у 2000 р., під цим поняттям розуміється: «безпека її багатонаціонального народу, як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Російській Федерації», а закон «Про національну безпеку», підписаний у 1947 р. президентом США Г. Труменом, визначив національну безпеку, як інтеграцію питань внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики в інтересах вироблення урівноваженого підходу до вирішення проблеми використання США різних засобів – воєнних і невоєнних у своїй зовнішній політиці для забезпечення власної безпеки, тобто акцент у цьому визначенні ставиться на заходах США у зовнішній сфері [2, с. 82].

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» під поняттям «національна безпека» розуміється захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам. Зауважимо, вказане визначення відрізняється від наведеного у нині скасованій Концепції національної безпеки, де під вказаним поняттям розумівся стан

захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [2, с. 82-83].

Крім того, у сучасній світовій політичній думці під впливом викликів і загроз, що притаманні ХХІ ст., сформувалися два основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». Зокрема, у межах першого (реалістичного) підходу його засновник американський фахівець Ганс Моргентау розглядає національну безпеку, як недоторканність території та інститутів держави. У рамках такого сприйняття він розглядає воєнну та політичну безпеку, як провідні доктринальні ідеї предмета національної безпеки. Тож наявні підходи свідчать, що саме це розуміння поняття національної безпеки загалом домінувало до останнього часу в більшості американських шкіл та європейському безпековому дискурсі.

Інший підхід — Human Security — здійснювався під кутом зору ідеалістичної теорії міжнародних відносин, який розглядав не лише воєнні й політичні аспекти національної безпеки, а й зосередив увагу на дослідженні низки економічних, соціальних, та гуманітарних проблем [7, с. 58].

Отже, поняття національної безпеки проходить великий шлях становлення. Кожний період розвитку доповнюється новими думками, теоріями та стратегіями. Усе залежало від особливості історії становлення тієї чи іншої країни. Усі роботи, дослідження, думки, теорії вчених, які розширювались і доповнювались з кожним роком у теоретико-правових засадах концепції національної безпеки, утворили певним зразком розуміння загальної теорії науки про безпеку.

Коли поняття «національна безпека» увійшло в політичний лексикон на Заході, воно вживалося передусім, як синонім обороноздатності держави і фактично до середини 80-х р. ХХ ст. під цим поняттям на Сході та Заході розуміли переважно саме воєнну та політичну безпеку. Але на початку 90-х р. у теоретичних дослідженнях, філософсько-соціологічній та політичній літературі поняття «національна безпека» і проблему її забезпечення все більше починають розглядають під різними кутами зору [2, с. 79].

Дане поняття, національна безпека, як і інші, які ми зустрічаємо в цій роботі, не мають єдиної, сталої думки або чітко визначеного обґрунтування. Тому, ми висвітливо декілька висловів дослідників.

На думку колишнього міністра оборони США Г. Брауна, національна безпека – це здатність зберігати територію, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути та систему управління, контролювати свої кордони.

Фахівці Європейського Центру з вивчення питань безпеки ім. Дж. К. Маршалла (Німеччина) вважають, що національна безпека: «загальний термін, що включає, як поняття національної оборони, так і відносини країни з іноземними державами. Зокрема, умови, створювані воєнним або оборонним перевагами над будь-якою країною або групою країн, або сприятливою позицією в міжнародних відносинах, або ж рівнем обороноздатності, що дає можливість успішно відбивати ворожі або підіривні дії, як всередині країни, так і ззовні, за допомогою не секретних і секретних коштів».

На думку В. Л. Манілова, національна безпека це: «сукупність зв'язків і відносин, що характеризують такий стан особистості, соціальної групи, суспільства, держави, народу, при якому забезпечується їх стійке стабільне існування, задоволення та реалізація життєвих потреб, здатність до ефективного парювання внутрішніх і зовнішніх загроз, саморозвитку і прогресу», а А. В. Возженніков переконаний, що під національною безпекою варто розуміти «стан країни, при якому відсутні або усунені реальні зовнішні та внутрішні загрози її національним цінностям, інтересам та національному способу життя» [2, с. 80].

Вітчизняні дослідники схильні вважати, що національна безпека – категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [2, с. 82].

Ми можемо побачити, що кожна з наведених думок не є цілісною, автори залишають без уваги ознаки, без яких система є неповною. Наприклад, дослідники не звернули увагу на органічну єдність із навколишнім середовищем, у взаємодії, з яким система проявляє свою цілісність.

Тому, потрібно створити певну систему, що дає змогу національній безпеці гарантувати захищеність життєво важливих інтересів держави (її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів), суспільства (його матеріальні та духовні цінності) й особи (її права та свободи) від внутрішніх та зовнішніх загроз [7, с. 89].

Досліджуючи теоретикоанальної безпеки, слід зазначити, що спроба вчених простежити генезу поняття «система» робилася останнім часом неодноразово. Так, російський вчений О. Огурцов, досліджуючи зміст поняття «система», підкреслював, що «коло його значень у грецькій мові доволі широке: сполучення, організм, упорядкування, організація, союз, лад, керівний орган. Із самого початку поняття «система» було безпосередньо пов'язане з формами соціально-тологічного сенсу, як світовий порядок [7, с. 89-90].

Суспільство, як доволі складний соціальний організм має відповідну структуру, елементи якого становлять систему, що характеризується нескінченною кількістю зв'язків, закономірностями розвитку та цілісністю, де постійне відтворення суттєвих для соціальної системи зв'язків, рис і особливостей виступає найважливішою умовою її існування. Саме тому, головним завданням системи національної безпеки, як соціального явища виступає процес збереження найбільш важливих для неї, як природних, так і соціальних зв'язків у їх цілісності [7, с. 95].

Національна система виступаючи соціальним явищем і має свою особливу систему. На теоретичному рівні сприйняття національної безпеки, як системи, а саме поняття «система національної безпеки» не має єдиного визначення й у різних публікаціях, та в дослідженнях між вченими йде дискусія. Кожен бачить це поняття по-своєму.

Так, представники російської школи загальної теорії національної безпеки, зокрема А. Возженіков, С. Проскурін, О. Прохожев, О. Проханов, С. Смульський та ін., розглядають систему національної безпеки крізь призму системно-функціонального аналізу, який відображає процеси взаємодії інтересів і загроз [7, с. 95].

Серед українських учених, які досліджують проблеми, що пов'язані із визначенням даного поняття, слід назвати О. Дзьобаня та О. Сосніна, які, спираючись на політологічний підхід, розглядають цю категорію, як певну сукупність суспільних і державних структур та недержавних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод громадян, базових цінностей суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також підсистему державних законодавчих актів та нормативних документів недержавних (суспільних) організацій.

Інший відомий український учений В. Ліпкан вважає, що внаслідок не розробленості методологічних підходів до аналізу національної безпеки і, зокрема, її базових категорій виникли прогалини й щодо визначення системи національної безпеки. Згаданий автор, виходячи із такого бачення, у найзагальнішому вигляді дає визначення системи національної безпеки, як множини потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства й держави, загроз та небезпеки внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних, природних, техногенних та антропогенних чинників, що впливають на стан національної безпеки [7, с. 96].

У монографії Г. Ситника, В. Олуйка, М. Вавринчука пропонується визначення системи національної безпеки, також, на суто політологічному рівні сприйняття цієї дефініції. Автори, зокрема, розглядають систему національної безпеки, як складну багаторівневу, соціальну, відкриту систему, що формується в руслі об'єктивних та суб'єктивних процесів під впливом багатьох факторів внутрішнього та зовнішнього походження [7, с. 97].

Виходячи із методологічних засад системного аналізу, та аналізуючи вислови вчених, можна сказати, що під системою національної безпеки слід розуміти сукупність окремих порівняно самостійних і необхідним чином взаємопов'язаних і відокремлених елементів, що утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток та захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, від внутрішніх і зовнішніх загроз [7, с. 97].

Система національної безпеки, як і будь-яка система, постає не, як аморфна єдність, а має внутрішню структуру, складається з певної кількості елементів, які знаходяться в ієрархії певним чином організованих систем. Так, система національної безпеки, як доволі складне соціальне явище в просторовому вимірі, з одного боку, у менш обсяговому вимірі є складовою соціальної системи, а з другого — у більш відносному обсяговому вимірі, постає, як система, до якої входять менш обсягові системи субрегіональної, регіональної та глобальної безпеки [7, с. 98].

Система національної безпеки має доволі складну структуру, елементи якої, по суті, самі є складними системами зі своєю структурою, зв'язками та закономірностями свого розвитку.

Системі національної безпеки, як і будь-якій іншій системі, притаманні певні риси, до яких, на нашу думку, слід віднести:

— органічну взаємодію природних і соціальних зв'язків, вплив яких на розвиток і забезпечення безпеки людини, суспільства та держави в різні періоди людської історії був неоднаковим;

— наявність матеріальних і духовних засад, поєднаних діяльністю зі створення необхідних умов забезпечення безпеки для розвитку людини, суспільства й держави;

— елементи структури системи безпеки, у свою чергу, є складаними підсистемами, що взаємодіють між собою окремими аспектами [7, с. 98];

— на певному етапі розвитку людини, суспільства та держави до складу елементів системи національної безпеки необхідно віднести:

- окрему особистість у складі суспільних відносин;
- групу людей, які тривалий час перебувають у безпосередньому контексті (професійні, службові, територіальні та ін.);
- соціально-етнічні утворення (на рівні етнічної групи, народності, нації);
- прошарки, класи;
- релігійні об'єднання;
- державу чи угруповання держав;
- організації з чіткою структурою (політичні партії, рухи, союзи) [7, с. 99].

У цьому дослідженні, ми цікавимося саме державою чи угрупованням держав, яке є елементом системи національної безпеки. Суть полягає в тому, щоби почати зміцнення з внутрішньої сторони через можливий вплив інших держав на національну безпеку.

Саме тому, ми можемо побачити, що система національної безпеки містить у собі окремі елементи та їхню сукупність, які, у наслідок, стають взаємопов'язаними і взаємозалежними. Тобто стають нерозривною єдністю з навколишнім середовищем.

Таким чином, система національної безпеки (далі СНБ) – це відкрита, динамічна, соціальна система, метою, якої є створення умов для реалізації національних інтересів, забезпечення цілісності суспільного організму та здатності держави відстоювати вказані інтереси [2, с. 125].

СНБ включає низку підсистем. Вона одночасно є елементом систем безпеки більш високого порядку – субрегіонального, регіонального, глобального, з якими пов'язана низкою чинників правового, політичного, економічного та іншого характеру, а відкритість та організаційно-функціональна динамічність СНБ зумовлена:

- відкритою множиною суб'єктів та об'єктів системи, тобто кількістю вказаних елементів (Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає фактично відкриті множини як об'єктів, так і

суб'єктів забезпечення національної безпеки, оскільки відносить до них не тільки всіх громадян України, а й сукупність їхніх прав і свобод);

- динамікою впливу (зміна інтенсивності, масштабу, спрямованості тощо) зовнішніх і внутрішніх факторів на національну безпеку, які одночасно впливають і на міжнародну безпеку, що зумовлює необхідність постійної реорганізації, створення та ліквідації тих чи інших елементів системи, в тому числі і тих, які одночасно інтегровані, як у СНБ, так і в регіональні та міжнародні системи безпеки;
- характерними особливостями та закономірностями сучасних процесів глобалізації (в різних її вимірах: політичному, економічному, інформаційно-комунікаційному, культурно-цивілізаційному та ін.);
- взаємозалежністю, як позитивних, так і негативних результатів функціонування національних, регіональних та міжнародних структур безпеки в контексті забезпечення стабільного розвитку міжнародного співтовариства [2, с. 125-126].

Складовими (елементами) СНБ є:

- суб'єкти забезпечення національної безпеки (органи державної влади та місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, окремі громадяни, ЗМІ);
- об'єкти національної безпеки (національні матеріальні й духовні цінності, інтереси особи, суспільства, держави);
- сукупність інструментів влади (політичних, економічних, воєнних, інформаційних), які можуть бути використані для підтримки належного рівня захищеності національних інтересів (збройні сили, спецслужби, підприємства оборонно-промислового комплексу, дипломатичні засоби, державні та мобілізаційні резерви, інші ресурси, які орієнтуються на захист національних інтересів);

- масив чинного національного законодавства, який визначає пріоритети державної політики національної безпеки, офіційні погляди стосовно підходів, принципів та механізмів захисту національних інтересів;
- національні джерела та суб'єкти (фізичні та юридичні особи), які породжують загрози реалізації національних інтересів;
- множина зовнішніх і внутрішніх факторів національної безпеки (до вказаних факторів можна віднести не тільки змінні, зокрема, ті, які характеризують тенденції, показники, цілі, а й інші системи, наприклад, міжнародні структури безпеки, цілі та наслідки їх діяльності тощо) [2, с. 126].

Такі складові СНБ, як:

- сукупність суб'єктів та об'єктів забезпечення національної безпеки;
- сукупність інструментів влади;
- джерела та суб'єкти, які породжують загрози національним інтересам, більшою мірою є матеріальними.

Водночас такі складові СНБ, як масив законодавства, фактори національної безпеки визначають умови та завдання СНБ. Деякі складові СНБ є відносно статичними (національні цінності), а інші більш динамічними щодо змін у просторі й часі (загрози національним інтересам).

Залежно від завдань, які потребують вирішення в процесі забезпечення національної безпеки, можна виділити формальну частину СНБ (органи державної влади, сили й засоби забезпечення безпеки тощо) та неформальну частину (інститути громадянського суспільства, громадяни, ЗМІ тощо). Залежно від суб'єкта забезпечення національної безпеки, який відіграє провідну роль в аналізі факторів національної безпеки та під час ухвалення відповідного управлінського рішення, можна розглядати національну, державну та суспільну системи безпеки, як підсистеми СНБ. Ці підсистеми взаємно доповнюють і контролюють одна одну у визначенні національних

пріоритетів, загроз національній безпеці, пошуку шляхів протидії вказаним загрозам тощо [2, с. 128].

Варто також зазначити, що характер взаємовідносин між елементами СНБ, їх структура, функції, повноваження, компетенції, конкретні завдання щодо забезпечення національної безпеки значною мірою залежать від розглянутого вище взаємозв'язку національних цінностей, інтересів і цілей.

Як і будь-яка соціальна система, СНБ здатна до самовдосконалення. Зокрема, вона відносно самостійно визначає цілі свого розвитку та критерії їх досягнення, змінює свою структуру, наприклад, коли загрози розвитку суспільству вимагають вжиття відповідних заходів щодо протидії цим загрозам [2, с. 129].

Ми бачимо, що іноземні та вітчизняні науковці, а також нормативно-правові документи мають різне визначення. Тому що, воно має складну, багатокomпонентну, міждисциплінарну природу. Оскільки, кожна держава, управління має своє бачення на те, що підпадає, на їхню думку, під національну безпеку, що має більш важливе значення.

Якщо спробувати створити своє поняття національної безпеки, може вийти таке визначення, що національна безпека - це відсутність та ефективне відвернення небезпеки, збереження надійності й цілісності території, підтримування стабільної захищеності прав і свобод людини.

Базовою системою структур, можна успішно парирувати внутрішні й зовнішні загрози від негативного впливу на державні інститути та систему управління, контролювати свої кордони й достойним рівнем обороноздатності захищати інтереси громадян, суспільства та держави загалом.

1.3. Воєнний компонент в національній безпеці

Із усіх перерахованих понять національної безпеки можна виокремити три головні «віхи» безпеки – це особисту, суспільну й державну. Але вони

поділяються й об'єднуються іншими підсистемами, такими як: воєнна, економічна, енергетична, інформаційна, демографічна безпеки та ін.

Термін «воєнна безпека» почали використовувати в пострадянські часи й зараз усе частіше ми можемо зустрічати його в офіційних документах, навчальній та спеціальній літературі.

Воєнна безпека є однією з головних складових у системі національної безпеки. Так, у ст. 9 Конституції Азербайджанської Республіки прямо вказується, що Азербайджанська Республіка з метою забезпечення своєї безпеки створює Збройні Сили (ЗС) та інші збройні формування. Воєнна (Оборонна) безпека - воєнна складова державної безпеки, яка забезпечується станом ЗС та інших інститутів суспільства, що підтримують оборонну міць держави. Воєнна безпека визначається готовністю і здатністю держави надійно захищати свої інтереси й суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність, протистояти військовій агресії й будь-яким іншим формам зовнішнього тиску і шантажу з позиції сили, а також запобігти спробам внутрішньодержавної дестабілізації, розв'язання збройних міжнаціональних конфліктів. Забезпечення воєнної безпеки Азербайджанської Республіки є надзвичайно важливим напрямом діяльності держави і включає в себе правильну оцінку військово-політичної обстановки в державі й у міжнародному світі, виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз воєнної безпеки, визначення військової політики й побудова військового потенціалу держави, визначення пріоритетів у міжнародному, військово-дипломатичному та військово-технічному співробітництві із зарубіжними державами [4, с. 31-32].

Усвідомлюючи значення воєнної сили в реалізації національних інтересів та забезпеченні воєнної безпеки держави, Україна проводить воєнну політику, основна мета якої полягає в підтриманні сприятливих умов для розвитку свободи, незалежності та процвітання держави [31, с. 3].

Воєнна організація є основні категорії Національної безпеки України — це сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених

відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем із боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз [31, с. 8].

Як відомо, оборонна політика має два виміри: національний і міжнародний. У національному її мета – сприяння миру і стабільності через виважену державну політику в питаннях безпеки й оборони. Тобто безпека суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України. У міжнародному вимірі Україна вважає, що воєнна небезпека та нестабільність у будь-якому регіоні планети негативно впливатимуть на її безпеку та економіку, тому вона зацікавлена в збереженні миру і стабільності в Європі й в усьому світі [27, с. 3].

Воєнна доктрина Республіки Білорусь визначає воєнна безпеку (найважливіший компонент національної безпеки) як «здатність держави реалізувати всю сукупність наявних у його розпорядженні сил, засобів і ресурсів із метою запобігання, локалізації та нейтралізації воєнних загроз, створення сприятливих умов для організації збройного захисту його інтересів».

В навчальному посібнику В. І. Лутовинова і Ю. Н. Мотина є визначення функцій воєнної сили. І першою функцією виступає забезпечення національної безпеки й оборони держави, ця функція є головною й немало важливе те, що вона є однаковою для всіх країн [13].

Можна зробити висновок, що воєнний компонент є гарантом захисту всіх видів безпеки країни і виключає, або в деяких випадках мінімалізує, військове насилля. А саме від даного компонента, а точніше рівня воєнної безпеки, залежить обороноздатність країни, при якій попереджається або стримується агресія, зменшується небезпека національним інтересам країни і ймовірність її залучення у війну або воєнні конфлікти, а в разі виникнення

загрози інтересам держави, суспільства, особистості, забезпечується їх збройний захист.

Висновки до розділу 1

З огляду на вищевикладене, до першого розділу цього дослідження можна зробити наступні висновки.

У цьому розділі, ми розглянули етапи становлення безпеки, такі вчені як: Ф. Бекона, Дж. Лок, Ж. Боден, Й. Зонненфельс та багато ін., зробили вагомий внесок у вивченні поняття безпеки, та за що вона відповідає.

Як ми можемо побачити, поняття «національна безпека», до сьогодні є спірним, адже в кожній країні своє поняття, які включають схожі й різні елементи.

Національна безпека має в собі такі різновиди безпеки: політичну, економічну, воєнну, державну, інформаційну, науково-технологічну, економічну, епідемічну, фінансову, пожежну, продовольчу, безпека культурного розвитку нації. Система національної безпеки має складний характер, адже в систему входять інші системи, як національні, так і субрегіональні та глобальні.

Важливим є воєнний компонент безпеки, він має великий прояв у національній безпеці, особливо в роки минушого Радянського Союзу. Він відповідає за головні сфери безпечного існування країни, це безпека суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи.

РОЗДІЛ 2

КОРДОНИ І ПРИКОРДОННА ТЕРИТОРІЯ

2.1. Загальна характеристика державного кордону: поняття, цілі, функції

Історія вивчення кордонів має багаті традиції. Однак питання дослідження цього концепту, його функцій, особливостей, ролі і значення не втрачає своєї актуальності з часом, а навпаки, стає все більш необхідним. Виникнувши в неявній формі ще за перших спроб людини поділити освоєні нею ділянки землі, уявлення про кордони існувало в географії із самого початку її становлення, однак лише в наші дні воно потребує спеціального розгляду [25, с. 53].

Відповідно до думки російського географа Бориса Родомана, «кордоном є щось, що розташоване між двома предметами й розділяє їх, або щось, що лежить безпосередньо навколо одного предмета або відділяє цей предмет від усього іншого, але саме це «щось» зазвичай дуже мале в порівнянні з розділювальними явищами, предметами та сутностями» [25, с. 54].

Кордон являється одним із перших розмежованих територій (ліній), однієї країни від іншої. І все, що потрапляє до країни, проходить перевірку саме на кордоні. Він є головним захисним пунктом від усього ворожого (чужого). Державний кордон – це чітко встановлені лінії державної влади та просторових меж кожної країни. Саме вони підтверджують рамки володіння територією.

Кордони – це невід’ємний і обов’язковий чинник формування цілісного державно-територіального організму. Без чітко визначених кордонів держава не може повною мірою реалізувати комплекс своїх суверенних прав [25, с. 51]. Також добре захищений і з надійною охороною державний кордон виступає титановою стіною національної безпеки.

Головне завдання державних кордонів полягає у визначенні просторових меж територіального верховенства держави і в обмеженні приналежної їй території, котра складає матеріальну основу життєдіяльності народу й самої держави, забезпеченні їх захисту [25, с. 51].

У міжнародному просторі лежать принципи непорушності й недоторканності державних кордонів, недоторканності та цілісності державної території, особлива стабільність договорів про кордони. Сучасне міжнародне право забороняє односторонні, а тим більше насильницькі дії, пов'язані зі зміною кордонів.

Тому кордони є необхідним елементом, без якого держава просто не в змозі існувати. І він є місцем першої перевірки держави на міцність її воєнної, економічної й інших видів безпеки.

У наукових колах розрізняють два підходи до розуміння терміну «кордон», які взаємодоповнюють один одного, а саме, широкий і вузькоспеціалізований. У широкому розумінні трактується природа та онтологічний сенс (тобто сутність і принципи буття) поняття «кордон». У вузькоспеціалізованому – опис його конкретних характеристик та функцій, аналіз зміни в часі. У рамках цього розуміння можна виділити економічний, географічний, юридичний, геополітичний, політологічний та інші підходи [25, с. 52].

Поняття «державний кордон» на території колишнього СРСР уперше з'являється в обігу наприкінці XVIII на початку XIX століття. До кінця першої чверті XVIII століття в Російській імперії сформувалася термінологія організаційних структур, що забезпечують захист і охорону кордонів держави: «застава, засідка, станиця, варта, митниця». У 1847 році в «Словнику церковнославянського й руського мови» кордон визначається як «предел', рубеж', відділяючий одну землю від іншої; межа держави, грань, порубіжний знак».

З терміном «кордон» тісно пов'язані такі поняття, як «межа, прикордоння, пограниччя, приграниччя, порубіжжя, периферія, прикордонна

зона, прикордонний регіон, транскордонна територія, транскордонний регіон, єврорегіон, околиця, країна». Різні сполучення цих термінів у працях фахівців інколи застосовують, як синоніми, а часом вони отримують зовсім різні інтерпретації. Звісно, значення кожного з них має свій особливий відтінок [25, с. 54].

У загальному, усе, що стосується державних кордонів вивчає така наука, як географічна лімологія. Вона виникла наприкінці XIX сторіччя, має російське коріння й отримало розповсюдження у великих європейських країнах і США. Географічна лімологія бере свій початок із книги професора В. П. Семенова-Тян-Шанського «Район і Країна».

Приклади розуміння кордону з різних точок зору:

- з географічної точки зору, кордон відображає якісну зміну одних географічних явищ іншими. Якщо цей «стрибок» відбувається швидко (а в разі державних і адміністративних кордонів – миттєво), то межа являє собою лінію. Якщо ж стрибок відбувається повільно, то межа виражається смугою;

- у культурологічному сенсі на думку Алешандро Мело: «кордон – це єдиний критерій для всіх ідентичностей сучасного світу, що перебуває в стані постійного становлення»;

- в історичному вимірі кордон є не лише географічною, геополітичною чи адміністративною, але і психологічною межею. Майкл Герцфельд увів для позначення цього символічного простору поняття «локальна теодицея («обумовлення Бога»)» – місце, ніби спеціально призначене для з'ясування несправедливостей світу, що нас оточує, і відшкодування тягаря відповідальностей і провин;

- з погляду економіки та просторової організації господарства (регіоналістики) кордони – це лінії, які «розділяють зони конкуруючих підприємств і обмежують зони пропозиції й попиту на однакові товари; або розділяють зони конкуруючих товарів і обмежують зони виробництва чи споживання різних товарів або, принаймні, різних форм товарів»;

- в юридичному сенсі цього слова розуміється уявна межа, що відокремлює територію однієї держави від інших, з нею суміжних;

- у сучасній геополітиці грань проводиться ще чіткіше: «лінія, що розділяє сфери дії суверенітетів, у межах, яких відбувається вирівнювання статусу територій». Так, наприклад, німецький географ і соціолог, Карл Хаусхофер трактує поняття кордону так «будь-який корисний і стабільний кордон – це не тільки політичний кордон, але й кордон багатьох життєвих явищ, і він сам по собі стає ще однією життєвою формою, зі своїми власними ландшафтом, умовами існування, більш-менш широкою зоною бойових дій, передпілля. Він є елементом простору, який постійно змінюється» [25, с. 55-57].

Хоча і необхідно брати до уваги всі інші визначення, проте базовим слід вважати політико-географічний підхід. Він заснований на міждисциплінарному синтезі і дозволяє розглянути питання найбільш глибоко і ґрунтовно.

Подібну позицію відстоює і російський географ, культуролог Дмитро Замятін в роботі “Феноменологія географічних образів”, де зауважує, що в більш широкому контексті саме образ географічного кордону є найбільш універсальним і ємний [25, с. 52].

Офіційне (нормативно-правове) тлумачення державного кордону приведене в Законі України “Про державний кордон України”: Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору. Тобто фактично державний кордон визначає межі розповсюдження державного суверенітету [32].

Отже, розкрито поняття «кордону», дає можливість побачити, яку могутність він має. Саме він являється бар’єром, який повинен відфільтрувати все негативне і захищати державну цілісність, суверенітет, народ. Але розуміння кордону в різних сферах відображають його

філософське, географічне, історичне, політичне, юридичне, культурологічне і, що не менш важливо, ціннісне розуміння.

Цілі встановлення державних кордонів:

- позначення межі державного суверенітету на поверхні суші, вод, а також у підземному, підводному й повітряному середовищах;
- забезпечення контакту й регулювання взаємодій (політичних, економічних, правових, екологічних, силових і інших) між суміжними державами;
- «стягування» території суб'єктів та інших соціально-територіальних утворень держави соціально-політичним «поясом»;
- створення передового рубежу захисту національно-державних інтересів, забезпечення національної безпеки, місця першої перевірки держави на міцність її військової, економічної й інших видів безпеки [25, с. 60].

Саме четверта ціль у нашому випадку являється головною для розгляду. З кордону починається захист національно-державних інтересів та забезпечення національної безпеки. Тому в системи забезпечення національної безпеки держави, лежить захист і охорона державного кордону і прикордонної території, де кожної миті відбуваються перетини кордону товарами, людьми та інтересами.

Яку ж саме роль державні кордони несуть для держави? Слід виділити такі функції, вони є основними й додатковими:

- основні:
 - бар'єрна (розділювальна);
 - фільтруюча;
 - контактна (з'єднувальна);
- додаткові:
 - віддзеркалення;
 - регулювання;
 - відділення;
 - порівняння.

Бар'єрність – це одна з ключових функцій кордону, яка визначається сукупністю умов і чинників, що утруднюють транскордонне співробітництво. Тобто потік людей, товарів, інформації, капіталовкладень та ін. і відокремлює території держав [25, с. 62].

Оскільки бар'єрність являється в певному сенсі перепорою, то цю функцію можна поділити на типи:

- ландшафтна (наявність природних перешкод);
- демографічна (слабка заселеність прикордонних територій, що знижує інтенсивність транскордонної взаємодії);
- комунікаційна (слабка розвиненість транскордонних комунікаційних шляхів);
- адміністративно-правова, або інституційна (дія державних інститутів або норм, що ускладнює транскордонне сполучення);
- соціокультурна (відмінності, що створюють для більшості представників однієї держави несприятливе або чуже соціокультурне середовище);
- економічна (пов'язана з утрудненнями транскордонного сполучення через відмінності в економічному режимі сусідніх держав чи іншими чинниками, що створюють несприятливі умови для транскордонної взаємодії у сфері економіки);
- інші менш популярні різновиди [25, с. 62].

Контактність являє собою сукупність умов і чинників, що сприяють транскордонному співробітництву, розвитку взаємовигідних економічних і культурних зв'язків.

Контактна функція кордону полягає в створенні на межі двох держав спільних природних заповідників, євро регіонів, відкритих економічних зон. Так, наприклад, між Україною, Польщею та Білоруссю виник євро регіон «Буг» тощо. Отже, прикордонні райони двох або кількох держав стають контактною зоною, яка дає змогу постійно поглиблювати двостороннє чи багатостороннє співробітництво [25, с. 63].

Фільтруюча функція полягає в прозорості (транспарентності) кордонів для одних потоків (категорій людей, товарів), і, навпаки, непрозорості для інших, тобто кордон регулює потоки на свою територію й зовні. Кордон нібито виконує роль своєрідної мембрани або фільтра, який пропускає все корисне та потрібне для певної держави з інших країн і затримує все вороже, шкідливе, негативне [25, с. 64].

Через додаткові функції можна проглянути, що саме зв'язує основні функції з різними процесами і явищами в державі.

Так, під віддзеркаленням розуміється відтворювання у функціях кордонів особливостей політичного й державного устрою, рівня економічного, соціального, культурного розвитку країни. Країни з тоталітарними режимами, як правило, мають кордони з вираженими бар'єрними функціями (фронтальні), з особливим режимом прикордонної зони. І навпаки, демократичні держави, зазвичай, мають більш прозорі, контактні кордони.

Регулююча роль кордону полягає в підтримці визначеного економічного режиму та рівноваги на державній території.

Відділяюча функція полягає в диференціації однієї етнічної, соціальної або культурної групи від інших, у збереженні й підтримці відмінностей і різноманітності.

Функція порівняння виражається в тому, що кордони дозволяють підтримувати елементи конкуренції у світових економічних і політичних відносинах [25, с. 65].

Тому, ми бачимо, що державний кордон відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки, оскільки, його функції напряду забезпечують спокій, недоторканність та захист національних інтересів та відіграє роль очисника від непотрібних речей та таких, які несуть загрозу державі.

2.2. Прикордонна територія: прикордонна смуга, пограниччя, трансграниччя

Вивчення прикордоння на сьогодні являється однією з нових та популярних тем дослідження. Можна виділити таких вчених, як: в антропогеографії XIX ст. (Ф. Ратцель, Р. Блашар), історичній науці (Ф. Тернер) і геополітичних дослідженнях (К. Хаусхофер), регіон американо-мексиканського прикордоння (Б. Паркер, М. Болтон, А. Хуртаго, О. Мартінес, Л. Пріс, Л. Голдрінг), у польській науці (Г. Бабінський, А. Садовський, Д. тощо), у географічній науці (Р. Хартшорн, Дж. Прескотт, Д. Хауз) та інші.

Як було зазначено в минулому підрозділі деякі науковці прикордоння не розмежовують із поняттям кордону, але прикордоння можна вважати специфічною соціально-географічною зоною (уздовж кордону), у межах якої спостерігаються прикордонні процеси і явища [25, с. 77].

Прикордоння – це просторово-соціокультурний феномен, який є певним локалізованим регіоном із соціальною, культурною, економічною, політичною та іншою специфікою.

Розуміння прикордоння як просторово-соціокультурного феномену ґрунтується на таких його особливостях:

- прикордоння є територіально прив'язаним до осі кордону;
- являє собою специфічний регіон суспільних взаємовідносин;
- має власну динаміку розвитку [25, с. 77].

Перша – реалізує просторово-географічний підхід, що розуміє під прикордонням тільки територію, яка розташована поблизу кордону й далеко від центру.

Друга – демонструє соціокультурний підхід, згідно, з яким прикордоння – це контакти між двома й більше етнокультурними спільностями, локалізовані в просторі.

Третя – здійснює особистісно-культурний підхід. Він фокусує увагу на тому, що прикордоння – це місце формування певного типу особистостей прикордонного суспільства [25, с. 76].

Прикладна теорія, що пов'язана з вивченням прикордонь, зародилася в 50-х роках ХХ ст. у США, як сфера досліджень прикордонних проблем регіону США–Мексика. З 1976 р. в Америці була заснована Асоціація дослідження прикордоння (Association For Borderlands Studies – ABS), яка стала головною академічною асоціацією північноамериканських вчених, що вивчають прикордонні зони. Початковий інтерес ABS фокусувався на дослідженні процесів прикордонних аспектів міграції, здоров'я, освіти, гендерних особливостей тощо.

Використання терміну «прикордоння» в європейській і американській науковій традиції на початок ХХІ ст. набуває актуальності для археології, історії, соціології, політичної науки, гуманітарної географії, релігієзнавства, філософії та ін. [25, с. 76].

Грунтуючись на визначенні прикордоння, як географічного простору, Б. Паркер приходить до такого визначення: «Прикордоння – це регіон навколо або між політичними й культурними цілісностями, де географічні, політичні, демографічні, культурні та економічні обставини і процеси можуть взаємодіяти, створюючи бодер-кордони і фронтири».

Інакше кажучи, прикордоння – це прилегла до кордону з одного або з обох боків територія, на якій здійснюється реальна або потенційна взаємодія і взаємовплив сусідніх держав.

Якщо прикордоння організовується або досліджується, як таке, що прилягає до кордону з одного боку, тоді воно має назву «прикордонна територія». А якщо з обох боків, то – «транскордонна територія» [25, с. 79-80].

У загальному прикордонна територія являється такою, яка прилягає до державного кордону. У міжнародних договорах можна виділити таке значення і надати такі приклади:

1. Відповідно до ст. 1 міжнародної угоди між Україною та Словацькою Республікою «По співробітництву у галузі карантину і захисту рослин» від 14 травня 1993 р., це територія 10 км повітряної лінії по обидві сторони від спільного кордону обох держав. Прикордонна територія означає територію під юрисдикцією конкретної держави, яка є стороною даної угоди, близьку до державного кордону з іншою стороною, де розпочато діяльність з одного боку державного кордону, залежно від характеру специфічної діяльності, може мати прямий або непрямий та шкідливий або позитивний вплив на довкілля з іншого боку державного кордону.

2. Прикордонна зона. Відповідно до угоди між Урядом Республіки Польща та КМУ від 16 березня 2009 р. «Про правила малого прикордонного руху», це – територія адміністративних одиниць держав Договірних Сторін, яка не перевищує 30 кілометрів від спільного кордону. У випадку, коли частина такої адміністративної одиниці розташована на відстані між 30, та 50 км від лінії кордону, вона визнається частиною прикордонної зони. Згідно зі ст. 3 угоди, жителі прикордонної зони можуть перетинати спільний кордон Польщі та України, у рамках малого прикордонного руху, якщо виконають визначені умови прописані в договорі.

3. Під прикордонною територією часто розуміють визначену законом України «Про Державний кордон України» від 04.11.1991 № 1777-ХІІ, Постановою КМУ «Про прикордонний режим» від 27.07.1998 № 1147 прикордонну смугу чи контрольований прикордонний район.

Прикордонна смуга – це ділянка місцевості, яка встановлюється безпосередньо уздовж державного кордону на його сухопутних ділянках або уздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм у межах територій селищних і сільських рад, прилеглих до державного кордону, але не може бути меншою від ширини смуги місцевості, що розташована в межах від лінії державного кордону до лінії прикордонних інженерних споруджень. До прикордонної смуги не включаються населені пункти й місця масового відпочинку населення [9, с. 294].

Розглянемо транскордонну територію. Транскордонна територія – це суспільне прикордоння суміжних держав, центральною віссю, якого є державний кордон. Також транскордонна територія, може розглядатися, як поєднання прикордонних територій суміжних держав [25, с. 89].

Тобто, це територія, яка знаходиться між двома й більше державами та має схожі природно-географічні умови. В кінці 70-х років минулого століття швейцарський вчений, автор концепції «Європа регіонів» Дені де Ружмон визначав транскордонний регіон як «потенційний регіон, єдиний із погляду географії, історії, екології, етнічних груп, економічних можливостей і так далі, але розбитий на частини суверенітетом урядів, що керують на обох сторонах кордону» [25, с. 90].

Яскравим прикладом є єврорегіон, у якому ми чітко вбачаємо форму транскордонного співробітництва, де проходять узгоджені заходи для покращення життя в різних сферах в першу чергу вирішення проблем населення, яке проживає на даній території по обидві сторони кордону.

Отже, нашу увагу варто приділити тому, що прикордонна територія, це прилегла територія до кордону, яка є прикордонною (адміністративно територіальна одиниця, прилягає з одного боку) і транскордонною (територія, яка прилягає з боку однієї та іншої держави.). Ця територія цікава нам лише своїм географічним розташуванням, оскільки, саме на ній мають відбуватися певні маніпуляції (демілітаризація).

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи наведене в другому розділі, можемо зазначити наступне:

Такі поняття, як: «межа», «прикордоння», «пограниччя», «прикордонна зона», «транскордонна територія», «транскордонний регіон», «єврорегіон» порівнюють із поняттям «кордон» (державного кордону).

Кордон, у різних наукових сферах, розглядається по-різному: через призму історії, географії, культури або економіки. У процесі дослідження ми

з'ясували, що визначення може бути різним, через різну специфіку сфери вивчення даного питання. Однак, наука, як географічна лімологія займається всіма питаннями, що стосуються державного кордону.

Функціями державного кордону є:

— основні:

- бар'єрна (розділювальна);
- фільтруюча
- контактна (з'єднувальна);

— додаткові:

- віддзеркалення;
- регулювання;
- відділення;
- порівняння.

Поняття транскордонної території та прикордонної території потрібно розрізняти, тому що говорячи про територію конкретної держави, що прилягає до кордону — це прикордонна територія, а транскордонна територія використовується при розгляді територій по обидві сторони держави.

РОЗДІЛ 3

ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ ПРИКОРДОННОЇ ТЕРИТОРІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ НАЦБЕЗПЕКИ

3.1. Поняття, зміст і особливості демілітаризації прикордонної території

Поняття демілітаризація, означає заборона якій-небудь державі мати воєнну промисловість і армію; роззброєння [10]. А точніше, добровільне скорочення до мінімуму армії, військової техніки і зброї, ліквідація військових укріплень і споруд та відмова від проведення військових заходів на демілітаризованій зоні (території).

Демілітаризована зона – це частина території держави, на якій за міжнародним договором ліквідовані військові споруди та інші об'єкти, заборона утримання збройних сил [36].

Демілітаризація, може бути обмеженою (частковою) і повною.

Обмежена демілітаризація, це коли держава зобов'язується не будувати нових укріплень, маючи право зберігати старі, і не збільшувати чисельність військ на даній території. При повній демілітаризації держава зобов'язується ліквідувати всі військові споруди і вивести всі війська з демілітаризованої території [28, с. 141].

Особливою формою часткової демілітаризації є денуклеаризація, при якій ядерна зброя заборонена в певній зоні [37, с. 204].

Дія режиму демілітаризації розповсюджується на повітряні, сухопутні простори та всіх видів водойм. У повітряному просторі демілітаризація означає, що забороняються будь-які польоти військових літаків у зазначеній демілітаризованій території. Водночас такі обмеження розповсюджуються й на внутрішні води й територіальне море в разі, коли демілітаризована територія має вихід у море.

Особливістю ДМЗ є те, що вона, може, бути створена, як в мирний час так і в момент війни чи збройного конфлікту. І ліквідація стосується не тільки об'єктів, зброї і споруд воєнного характеру, включаючи міни, а й осіб. Також, встановлюються спеціальні знаки, котрі вказують на початок і кінець ДМЗ, відстань якої, узгодили сторони.

Стернс розглядає такі різноманітні підходи до демілітаризації, як законні, так і заплутані. Їх легітимність полягає в тому, що всі вони стосуються "певної форми скорочення воєнного потенціалу". З іншого боку, наявність такої кількості підходів перешкоджає виявленню конкретних складових демілітаризації. Розглядаючи визначення терміну, Бікфорд відкрито посилається на "гносеологічну невідомість" [37, с. 205].

Додатковий протокол 1977 р. до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. щодо захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру (Додаткового протоколу I), в ч. 3 ст. 60, що має назву «Демілітаризовані зони», розкриває такі ознаки зазначених територій:

- а) усі комбатанти, а також мобільні бойові засоби й мобільне воєнне спорядження, повинні бути евакуйовані;
- б) стаціонарні воєнні установки й споруди не повинні використовуватися у ворожих цілях;
- в) ні влада, ні населення не повинні чинити ворожих дій;
- г) будь-яка діяльність, пов'язана з воєнними зусиллями, повинна бути припинена [35, с.203].

Отже, говорячи про демілітаризацію території, яка, може бути повною й частковою, постійною та тимчасовою, потрібно розуміти, що це ліквідація на основі міжнародного договору воєнних укріплень і споруд на певній території, заборона розміщення на ній воєнних баз і ЗС, нерідко з метою заморожування територіальних суперечок.

При цьому повна демілітаризація поширюватиметься не тільки на збройні сили і озброєння, воєнні укріплення і споруди, а й на виробництво, ввезення і транзит (провезення) воєнних матеріалів, випробування різних

видів зброї, проведення військових навчань, прохід воєнних кораблів, переліт воєнних літаків тощо.

Демілітаризовані зони, частіше за все, утворюються в момент або після воєнних дій. ДМЗ, може, поширюватися на наземні, морські, повітряні простори (відкрите море, виключна морська економічна зона, території держав, що є сторонами збройного конфлікту, ріки й озера, внутрішні морські води, територіальне море й повітряний простір над ним).

3.2. Приклади і ефективність демілітаризованих зон

Як уже було вказано вище, в практиці міжнародних відносин демілітаризації піддавалися прикордонні зони, міжнародні протоки й канали, острови, а також окремі міста.

Так, відповідно до Угоди між США і Великобританією від 28-29 квітня 1817 демілітаризована прикордонна зона була встановлена на Великих озерах, по яких проходить державний кордон США й Канади. Пізніше рішення було поширене на весь американсько-канадський кордон.

Угодою між Швецією та Норвегією від 26 жовтня 1905 створювалося по обидві сторони їх державного кордону демілітаризовані й нейтралізовані зони шириною близько 25 км [28, с. 141].

Після Першої Світової Війни, відбулася демілітаризація на острові Гельголанд за Версальським договором. Був також підписаний документ, що демілітаризував узбережжя Дарданел, Мармурового моря та Босфор. Договорами 1920 р. Були встановлені демілітаризовані зони вздовж російсько-естонської та російсько-фінські кордони (охоплюють острови та береги Фінської затоки).

Демілітаризація також застосовувалася для забезпечення свободи судноплавства. В середині 19-го століття демілітаризовані зони були створені на Чорному морі, вздовж Дунаю, і в Гібралтарській протоці. Концепція широко застосовувалася на міжнародні морські каналах, які були створені

людиною, як міжнародні водні шляхи. Демілітаризовані зони були створені в Суецькому Каналі (1888) та Панамському каналі (1850) [37, с. 205].

Демілітаризації піддавалися й деякі острови, що мають велике міжнародне і стратегічне значення, зокрема Аландські острови (рис. 3.1) й острів Шпіцберген (рис. 3.2).

Рис. 3.1. Аландські острови [5]

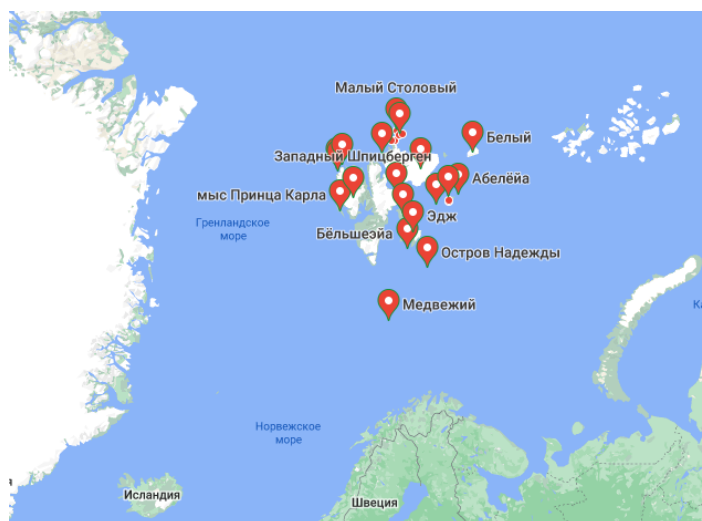

Рис. 3.2. Острів Шпіцберген [29]

Питання про демілітаризацію Аландських островів має велику історію, яка починається з 1856 р., коли острова вперше були демілітаризовані. Однак вона мала більше регіональний, ніж універсальний характер. Крім того, Конвенція 1856 р. містила тільки вказівку, що на Аландських островах заборонено

утримувати будь-які воєнні й воєнно-морські утворення та розміщувати фортифікаційні споруди [35, с. 201].

Конвенцією про заборону фортифікації та нейтралізацію Аландських островів від 20 жовтня 1921 р. була передбачена демілітаризація та нейтралізація не лише сухопутної, а й морської території (ч. ч. 1, 2 ст. 2 закріплюють ширину територіального моря в 3 морські милі, що відраховуються від лінії найнижчого відпливу) [35, с. 203].

Навіть фінські воєнні кораблі, щоби зайти на Аланди, повинні мати на те дозвіл парламенту (лагтинга). В 2018 році було відмовлено на візит російського парусника «Крузенштерн» з курсантами-моряками на борту [17].

Демілітаризований статус Аланд був не джерелом замороженого конфлікту, а став основою процвітання архіпелагу в інтересах Фінляндії і Швеції. Цей досвід є актуальним для багатьох територій із невизнаним статусом. Успіх Аланд в тому, що обидві конфліктуючі через архіпелаг країни, мають нейтральний статус. Демілітаризований статус, може бути порушений у результаті державного перевороту.

Жителі Аландських островів не призиваються на військову службу, що зумовило умовами підтримки мовної й культурної самобутності. Також, заборонено, за винятком поліції, зберігання і носіння вогнепальної зброї (крім мисливської) [18].

Як альтернативний спосіб служби у своїй країні, майбутні військовозобов'язані можуть обрати навігаційне мито, маяк або іншу форму державної служби. Однак, стаття не застосовується до осіб, які оселилися на Аландських островах після досягнення ними дванадцяти років. Крім того, від осіб, які проживають на островах, може, також, вимагатися проходження служби на їх території [37, с. 207].

Щодо демілітаризації та нейтралізації Аландських островів, десять країн, включно Польщу, підписали Женевську конвенцію від 20 жовтня 1921 року про не закріплення та знешкодження Аландських островів. Стаття 1 Конвенції визнала Паризьку угоду 1856 року. Стаття 2 посилялася на 17 пунктів,

визначених їх географічними координатами, що використовуються для обмеження меж Аландських островів для цілей Конвенції. Встановлена, таким чином, зона разом із територіальними водами, що простягаються на відстань трьох морських миль від найнижчої водної марки, всіх островів, острівців та рифів, утворює демілітаризовану та нейтралізовану зону [37, с. 212].

Положення про демілітаризацію були викладені в ст. 3, яка забороняє утримання або створення будь-яких воєнних установ (військових, авіаційних або морських), баз операцій або будь-яких інших об'єктів, що використовуються для військових цілей.

Статті 4 та 6 стосуються нейтралізації. Жодні військові, морські чи повітряні сили будь-якої держави не можуть входити в зону або залишатися в ній. Виробництво, імпорт або транспортування зброї або військових матеріалів у межах зони заборонено [37, с. 212].

Стаття 6, у свою чергу, передбачає, що під час війни зона мусить вважатися нейтральною і, як така, не може прямо чи опосередковано використовуватися для будь-яких цілей, пов'язаних із воєнними операціями. Однак, на випадок війни, Фінляндії буде дозволено мінувати зону [37, с. 212].

Незважаючи на все це, стаття 4 надає Фінляндії право тимчасово розміщувати у воєнній зоні додаткові сили до регулярних поліцейських сил, якщо це необхідно для підтримки порядку та громадської безпеки. Положення стосується лише «мирного часу». Для того, щоб оглянути зону, Фінляндія може надіслати один або два легких надводних військових корабля. Вхід підводних човнів у зону категорично заборонено. Жодна військова авіація не може літати над зоною. Літаки можуть приземлятися на Острови лише тоді, коли їм загрожує небезпека. Стаття 5 відстоює право на невинний прохід через територіальні води, відповідно до нинішніх міжнародних правил та звичаїв [37, с. 212].

Аландські острови займають дуже вигідне воєнно стратегічне положення, вони розташовані в центрі входу в Ботнічну затоку і прикривають із півночі вхід у Фінську затоку, таким чином, утворюючи прохід, який може

контролювати водні шляхи в Санкт-Петербург, Гельсінкі і Стокгольм, і легко замикає входи і виходи в обидві затоки. Так демілітаризована зона створює захисний бар'єр для Стокгольма і Санкт-Петербурга. Тому, державам вигідно мати ДМЗ на Аландських островах, для захисту своєї території від збройних нападів та завойовувань.

Характерним прикладом демілітаризованої зони є Антарктика (рис. 3.3), яка згідно зі ст. 1 Договору про Антарктику 1959 використовується тільки в мирних цілях. Забороняються, зокрема, будь-які заходи військового характеру, такі, як створення військових баз і укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування будь-яких видів зброї [28, с. 143].

Рис. 3.3. Демілітаризована зона Антарктика [6]

Договір також передбачає свободу наукових досліджень в Антарктиці й підкреслює важливість співпраці між вченими з різних країн. Крім того, у документі зафіксовані конкретні процедури, пов'язані з організацією міжнародної взаємодії, зокрема, порядок інформування однією державою інших підписантів договору про свою діяльність в Антарктиці [23].

За договором, Антарктида повинна використовуватися лише в мирних цілях. Він конкретно забороняє «будь-які заходи воєнного характеру, такі, як створення військових баз та укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування будь-якого виду зброї». Однак договір не забороняє використовувати військовий персонал або обладнання для наукових

досліджень, або для будь-яких інших мирних цілей. Ядерні вибухи та захоронення радіоактивних відходів в Антарктиді заборонені [38].

Антарктика стратегічно важлива з наукової точки зору для всього людства, також забороняючи будь-які ядерні вибухи й поховання радіоактивних матеріалів в Антарктиці, призводить до довшого існування і не руйнування екологічної системи, і можливо, якщо не було б встановлено ДМЗ дослідження були б не ефективними, не такими швидкими, якими вони є на сьогодні і екосистема була б знищена. Всі дії, щодо створення ДМЗ показали, що країни змогли розробити механізм міжнародної співпраці на довгостроковій основі.

Демілітаризована зона між Північною й Південною Кореєю стала символом трагедії розділеної держави і встановлення миру на Корейському півострові. Вона утворилася 27 липня 1953 року, коли під час Корейської війни було укладено Угоду про тимчасове перемир'я. ДМЗ - це буферна зона, де територія двох Кореї розмежовується військово-демаркаційною лінією на відстань 2 км (отже, загальна ширина становить 4 км) (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Корейська ДМЗ (червоний) з військово-демаркаційною лінією (чорний) [16]

ДМЗ охоплює 7 міст і повітів провінцій Кьонгідо й Канвондо в Кореї, таких як, Пхачжу, Йончхон, Чхорвон, Хвачхон, Янгу, Інчжи і Косон. Понад 60 років у цьому місці був обмежений вхід для цивільних осіб, що сприяло встановленню гарної екологічної системи природного середовища. З цієї причини територія ДМЗ приваблива для екологічного туризму [15].

Міністр національної оборони Південної Кореї Сун Янг-му та його північнокорейський колега Но Кванг-Чол підписали всеосяжну військову угоду 19 вересня 2018 року. У військовій угоді були вказані різні конкретні деталі для реалізації мети припинення ворожих дій один проти одного, і побудови взаємної довіри [40].

По-перше, обидві сторони домовилися припинити військові навчання вздовж Військової демаркаційної лінії з 01 листопада 2018 року. Зокрема, усі артилерійські тренування та польові навчання на рівні полку та вище будуть припинені в межах п'яти кілометрів ДМЗ. Обидві сторони також домовилися визначити зони заборонених польотів для всіх літаків, що перебувають над ділянкою ДМЗ, з 1 листопада 2018 року.

Також, прагнучі запобігти будь-яким випадковим військовим зіткненням на суші, у повітрі чи на морі, дві Кореї домовилися про конкретні покрокові процедури та мали на меті вирішення всіх військових питань, за допомогою мирних консультацій та підтримання постійних каналів зв'язку [40].

Південна та Північна Корея домовились про конкретні заходи щодо перетворення зони ДМЗ у зону миру. Обидві сторони домовилися про зняття одинадцяти охоронних постів кожна, загалом 22, розташованих на відстані одного кілометра один від одного, до кінця 2018 року, як попередній захід щодо, врешті-решт, видалення всіх охоронних постів у ДМЗ. Вони також домовились про демілітаризацію Спільної зони безпеки. Також, Південь, Північ та Командування ООН вивезуть усі міни [40].

Південна та Північна Корея домовилися перетворити територію навколо лінії Північної межі в Західному морі, де-факто морського кордону, в зону миру, щоб уникнути випадкових зіткнень. Обидві сторони також утворять спільну риболовну зону в цьому районі, як пілотну програму [40].

Обидві Кореї також домовилися продовжити консультації з різних військових питань для зміцнення взаємної військової довіри [40].

Ця демілітаризована зона підпадає під особливу охорону з боку міжнародного гуманітарного права. Ще однією такою зоною є згідно зі ст. ст. 4–5 Угоди про демілітаризацію Сребрениці від 19 квітня 1993 р. [35, с. 204].

Варто зазначити, що такі зони мають певну відмінність від постійних демілітаризованих територій, наприклад, Аландських островів, Антарктики, Суецького й Панамського каналів. Останні є історично сформованими демілітаризованими зонами, загально визнаними на міжнародному рівні.

Зазвичай прикордонні демілітаризовані зони встановлюються рівної ширини по обидва боки кордону, але відомі й інші випадки. Так, на підставі ст. 42-44 і ст. 180 Версальського договору 1919 р. була створена демілітаризована зона лише на території Німеччини шириною 50 км на схід від Рейну з метою попередження німецької агресії [28, с.142].

Версальський мирний договір 1919 р. вперше на універсальному рівні передбачив створення демілітаризованої зони, а саме Рейну. Загально відомо, що цей договір наклав жорсткі обмеження збройних сил Німеччини, її особового складу, техніки, озброєння, командної структури.

Ст. ст. 42–44 цієї багатосторонньої угоди розкривають значення поняття «демілітаризація», зокрема: «Німеччині заборонялося утримувати й будувати будь-які фортифікаційні споруди, як на лівому березі Рейну, так і на правому березі вздовж лінії дистанцією в 50 км зі сходу на захід Рейну». Крім того, у ст. 43 зазначено, що в межах цієї зони заборонено було утримувати воєнні формування, як постійно, так і тимчасово, здійснювати воєнні маневри, мобілізаційні заходи. У разі порушення режиму, встановленого ст. ст. 42–43, таку поведінку можна було б розглядати, як ворожий акт проти країн-учасниць угоди й загалом, як акт проти миру у світі [35, с. 201].

Німеччина зазнала б великих втрат своєї військової могутності та $\frac{1}{4}$ своєї території, за договором вона позбавлялася всіх колоній, які були поділені між Францією, Японією, Бельгією, Португалією, Великою Британією та її домініонами. Її сухопутна армія обмежувалася 100 тис. осіб. Значно скорочувався військово-морський флот Німеччини, їй заборонялося мати

підводні човни, військову авіацію, танки, важку артилерію тощо. До всього цього, Німеччина зобов'язувалася сплатити репарації для відшкодування «всіх втрат» союзників. Такими умовами Німеччину хотіли перетворити на залежну державу.

Рейнська демілітаризована зона (рис. 3.5), демілітаризована смуга по Рейну, насамперед була встановлена для того щоби завадити Німеччині напасти на Францію. Але в 1936 уряд нацистської Німеччини ліквідував дану зону, ввівши туди війська. Реакції держав на ці дії Німеччини не було [34].

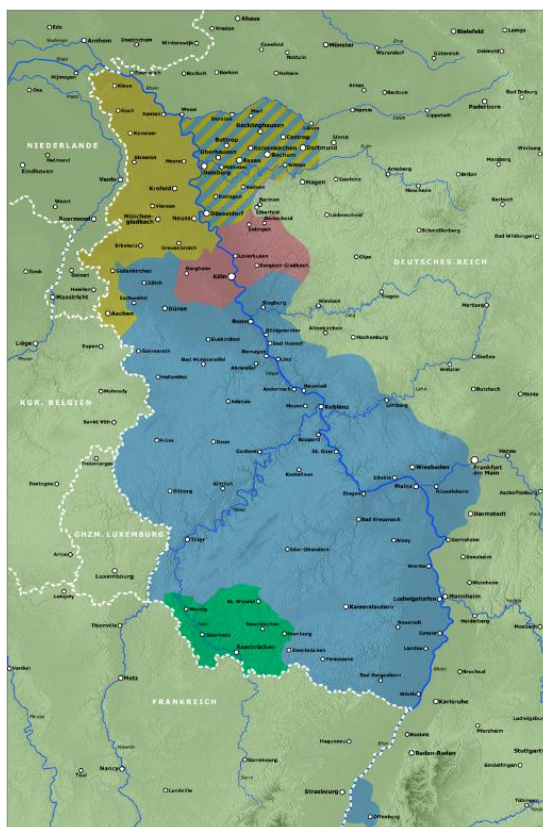

Рис. 3.5. Рейнська демілітаризована зона [22]

Не діючою є В'єтнамська демілітаризована зона (рис. 3.6), яка була створена в якості розділової лінії між Північним і Південним В'єтнамом із липня 1954 по 1976 роки в результаті Першої В'єтнамської війни. Під час війни у В'єтнамі (1955-1975) ДМЗ стала важливим демаркаційним полем битви, що відокремлював Північний і Південний В'єтнамські території.

Зона припинила своє існування після возз'єднання В'єтнаму 2 липня 1976, хоча район залишається небезпечним через численні залишки вибухових речовин, які не спрацювали по різних причинах.

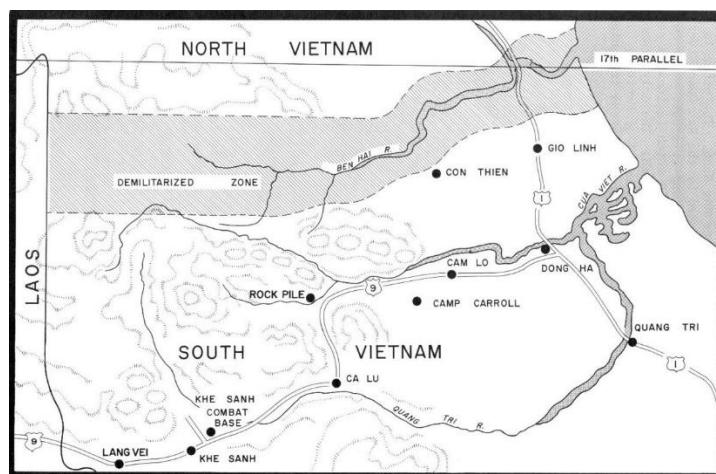

Рис. 3.6. В'єтнамська демілітаризована зона [41]

Активною ДМЗ є острів Синай, який був місцем, де відбувалися зіткнення між хрестоносцями й мусульманами, арабами й ізраїльтянами, і знаходиться під міжнародним контролем. Міжнародні військові спостерігачі, що базуються в Наама-Бей здійснювали моніторинг нейтральних зон на Синаї з помаранчевими прапорами, розташованих навколо півострова [33].

Демілітаризація прикордонної території, на наш погляд, є одним з елементів захисту території держави від нападів та агресивних дій сусідніх країн. А також, можна, чітко визначити країну нападника на міжнародній арені й покаже міжнародній спільноті, яка з країн є ненадійним партнером і без доказів прямо виявить країну агресора, яка перша спричинила збройні напади.

Питання про демілітаризацію кордонів було предметом розгляду в Лізі Націй. У 1923 р. при обговоренні проекту договору про взаємну допомогу, представник Великобританії запропонував створити під егідою Ліги Націй демілітаризовані зони на кордонах усіх держав – учасників договору з метою запобігти агресії й полегшити її визначення. Однак проект договору про взаємну допомогу лише рекомендувала встановити такі зони. Женевський протокол про мирне вирішення міжнародних суперечок 1924 також рекомендував створювати такі зони. Аналогічні рекомендації були зроблені Лігою Націй в 1928 р. [28, с. 142].

Загалом, заходи й дії, спрямовані на демілітаризацію прикордонних територій, мають дуже важливе значення з погляду забезпечення ефективної національної безпеки держави, суспільства і громадянина.

Такі заходи можуть трактуватися як:

1) система стримувань і противаг, із метою виконання важливих гарантій життєдіяльності (ефективне функціонування інститутів держави; забезпечення заподіяння шкоди державі за умов існування реальної загрози національній безпеці; запобігання спробам і усунення порушень державного кордону та територіальної цілісності держави; запобігання можливої агресії або воєнного конфлікту);

2) несприятлива умова для нападу з боку зовнішнього агресора, який тим самим порушує міжнародне право, що загрожує йому міжнародними санкціями та застосуванням інших інструментів (у тому числі силових) протидії з боку світового співтовариства;

3) превентивна система усунення можливої реальної загрози, що виходить від іншої держави.

При цьому важливе значення має, також, поєднання зусиль із країнами-сусідами щодо спільних домовленостей про демілітаризації прикордонних територій по обидві сторони кордону, як ефективної способи протидії зовнішній загрози, забезпеченню національній безпеці, миру і транскордонного співробітництва.

При об'єднаних зусиллях країн, створення ДМЗ у прикордонній території також вкаже на те, що країна готова до мирного співіснування, що вона не несе ніякої загрози (особливо воєнної) для країна сусіда. Викорінення наміру застосування воєнної сили проти держави для досягнення політичних і інших цілей яким-небудь суб'єктом військово-політичних відносин, насамперед міжнародного характеру. Та всіх інших потенційних загроз невоєнного характеру.

Також ДМЗ формує умови статичного стану миру, виключає загрози безпеки народів у будь якій формі. Тому що національна безпека держави, у

даний час, стала похідною від міжнародної безпеки й міжнародних відносин країн.

Ми всі знаємо, і це не є секретом, що воєнна сила виступає головним елементом могутності влади і використовується, як інструмент реалізації державних інтересів та важелем тиску на інші країни при локальних і внутрішньо-країнних конфліктах.

Особливо тривожним є той факт, що постійно зростає число країн (особливо серед тих, що розвиваються), які виробляють сучасні бойові літаки, балістичні ракети, новітні типи озброєнь для сухопутних військ та інші системи озброєнь. Насторожує наявність у багатьох країнах здатності виробляти хімічну та бактеріологічну зброю на заводах, що маскуються під виробництвом мирної продукції. Чималу небезпеку несе фактичне відкриття доступу до звичайних озброєнь недержавних гравців [3].

Але при демілітаризованій зоні, країни, в першу чергу, покажуть, що вони готові не використовувати дану зброю проти інших країн. Ця зона збільшить відстань (важливо з обох сторін) для застосування зброї наземним, повітряним та морськими просторами.

Війни, а саме, коли починають використовувати зброю, завжди починаються біля кордону, а із допомогою створення ДМЗ, можна, скоротити чисельність війн і нападів, і, головне, дотримання принципів, які прописані в Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй 1970 р.:

а) принципу, згідно з яким держави утримуються в своїх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування, як проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним із цілями Організації Об'єднаних Націй;

б) принципу, згідно з яким держави вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку і справедливість;

- в) обов'язки відповідно до Статуту не втручатися у справи, які входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави;
- г) обов'язки держав співпрацювати один з одним відповідно до Статуту;
- д) принципу рівноправності і самовизначення народів;
- е) принципу суверенної рівності держав;
- є) принципу, згідно з яким держави сумлінно виконують зобов'язання, прийняті ними відповідно до Статуту [14].

А оскільки, усе більше визнання отримує стратегія колективної безпеки, де кожна держава згідно з тим, що безпека одного з них є справою всіх. Ще раз наголошує, що створенні ДМЗ виступатимуть надійною охороною державного кордону й забезпечить його недоторканості.

У даному випадку колективна безпека досягне найбільшого ефекту, підсилить вагомість національної безпеки, розширюючи її інституційні та функціональні можливості. Правові комунікації у сфері національної безпеки, безумовно, доповнюють систему колективної регіональної безпеки і утворюють основу для системи міжнародної безпеки.

Також, воєнний компонент системи національної безпеки держави гарантує їй воєнну безпеку, при нарощуванні воєнної могутності, яка, може не тільки порушити баланс сил між державами, а й серйозно підірвати економіку країни та деформувати соціально-політичну обстановку в ній. А на практиці, коли немає можливостей вирішувати проблеми іншими засобами або коли роль воєнної сили абсолютизується, тоді держави починають застосовувати воєнну силу.

При утворенні ДМЗ країна з менш могутньою військовою силою, зможе краще захистити свою країну і громадянин від військового втручання, ДМЗ стає захисною огорожею країни й немало важливе те, що така зона призведе до умови, коли держави будуть не зможуть використати такий важіль тиску.

Тому, створення демілітаризованої зони на прикордонній території є розширення радіусу довіри, зменшення образів «ворога» що загалом позитивно впливає не лише на ведення зовнішніх діалогів, але й на внутрішні

відносини. Найкращий внесок у справу миру і стабільності – це зміцнення й поглиблення партнерства.

Також, без демілітаризації прикордонної території, неможливо зовсім уникнути категоричних методів, як насильство і війна. За умови згоди країн до створення таких зон, дає гарантію миролюбного зовнішньополітичного курсу держави.

3.3. Рекомендації щодо створення і забезпечення ефективного функціонування демілітаризованого прикордоння

Проблеми забезпечення безпеки суспільства, територіальної цілісності, у тому числі й безпеки державного кордону (далі – ДК) України, та інших країн, належать до найважливіших, найскладніших, багатоаспектних і інтегральних явищ сучасного суспільного й політичного життя.

Надійна охорона державного кордону України та забезпечення його недоторканості є проблемою сьогодення, вирішення якої належить до площини використання всіх сил і засобів.

Тому, одним із таких засобів в умовах сучасних міжнародних відносин, що потребують належного правового регулювання є створення демілітаризованої зони, що розташована в прикордонній території, а краще в транскордонній території.

Зміцнення дружніх відносин, мирного співіснування та закінчення війни на Донбасі, а також, зберегти свою країну територіально цілісною та стабільний державний устрій. Потрібно підписати Договір про демілітаризацію прикордонної території між Україною та Росією.

Після дослідження таких договорів, як: Договір про Шпіцберген, Конвенція про демілітаризацію Аландських островів, Додаткова доповідь генерального секретаря (про конфлікт із Намібією), Договір про Антарктику, та коротку інформацію про основне в Кореїській демілітаризованій зоні.

Ми хочемо надати рекомендації, щодо створення й забезпечення ефективного функціонування демілітаризованої прикордонної території.

Головним у такому договорі є те, що по обидві сторони кордону, держави, (може бути, що держав трое й більше) встановлюють демілітаризований режим. Конкретніше, у договорі повинно бути прописано, що держави в транскордонній території (по одну й іншу сторону прилеглої до кордону) зобов'язуються:

- 1) припинити військові навчання (якщо такі існують) по всій території ДМЗ;
- 2) вивести всі війська, всю воєнну техніку та зброю, по можливості, ліквідувати всі різновиди мін, які знаходяться на певній території, та все інше, що можна віднести до об'єктів із допомогою яких ведуться воєнні дії та збройні конфлікти;
- 3) жодна військова чи морська установа (якщо кордон простягається й на водних просторах), або база операцій, жодна військова авіація чи база операцій, а також жодна інша установка, що використовується для військових цілей, не мусить утримуватися або встановлюватися (будуватися) у ДМЗ;
- 4) жодні військові, морські чи повітряні сили будь-якої держави не повинні входити або залишатися в демілітаризованій зоні;
- 5) виробництво, ввезення, транспортування, експорт зброї та знарядь війни в цій зоні суворо заборонені;
- 6) будь-які ядерні вибухи, захоронення там радіоактивних відходів та випробування будь-якого виду зброї забороняються.

При погодженні договірних сторін, створення такої зони та приймаючі вище перераховані обов'язки, з метою сприяння міжнародного співробітництва, надають гарантію миру. А також, умовно передбачає відмову від збройного нападу в майбутньому, що призведе на посягання території та суверенітету країни.

Головним та тривожним пунктом договору, є відстань від кордону, на яку поширюватиметься демілітаризований механізм. Кожна держава встановлює свою відстань, але вона не повинна бути меншою за відстань у сусідньої держави. Демілітаризована зона поширюється не тільки на земний простір, а й на повітряний та морський, якщо останній присутній. З урахуванням географічних, геополітичних та інших факторів, ДМЗ, може, бути не однаковою по всій лінії кордону.

Потрібно не забувати, що на територіях біля кордону проживає поселення людей, проходить торгівля товарами, йдеться ведення господарської діяльності та відбувається перетин кордону цивільними, дії яких є контрольованими ДМЗ.

Тому:

- 1) громадяни всіх держав матимуть однаковий вільний доступ для будь-якої мети і завдання в води, фіорди (вузький, звивистий і глибоко врізається в сушу морська затока зі скелястими берегами, якщо такі присутні), повітряні і морські порти місцевостей, мають право зупинки в них;
- 2) вони можуть займатися, без будь-яких перешкод, при умови дотримання місцевих законів і постанов, всякими судноплавними, промисловими, гірськими, торговими операціями на умовах повної рівності;
- 3) вони будуть допущені на всіх умовах рівності до заняття всяким судноплавним, промисловим, гірським і комерційною справою і до його експлуатації, як на суші, так і в територіальних водах, причому не може бути створена ніяка монополія щодо чого-небудь і щодо якого б то не було підприємства;
- 4) цивільні судна держав, матимуть право зупинки, як при відході так і при поверненні, в повітряні та морські порти (якщо такі є), для того, щоб прийняти на борт або висадити пасажирів, вантажі, що не суперечать умовам договору;

- 5) населення, яке проживає в такій зоні, не має права займатися виробкою, зберіганням та розповсюдженням всіх видів зброї, яка може призвести до початку конфлікту та таку, яка заборонена законами по обидві сторони кордону.

ДМЗ не можна залишати без контролю зі сторони правоохоронних органів. Тому що, вони здійснюють цілодобовий контроль громадян та є першою бригадою реагування, а також, є гарантом захисту населення. Їх перебування не забороняється договором. У мирний час застосовуються такі положення:

- 1) існують та працюють у повному обсязі, регулярні поліцейські сили, які є необхідними для підтримання громадського порядку та безпеки в демілітаризованій зоні;
- 2) відповідно до загальних положень, якщо вимагають виняткові обставини, країна, може, направити в зону й тимчасово утримувати там такі інші збройні сили, які будуть суворо необхідні для підтримання порядку;
- 3) такі поліцейські сили, у жодному разі не можуть супроводжувати цілі не мирного характеру, та розпочинати збройний конфлікт, вони повинні суворо дотримуватися законодавства країни та умов договору;
- 4) дільничних інспекторів Державної прикордонної служби та дільничних офіцери поліції об'єднані спільною метою – забезпечення режиму законності в державі й суспільстві, попередження та припинення правопорушень, гарантування недоторканості державних кордонів та їх охорона;
- 5) можливо, країни будуть зацікавлені в контролі зброї в поліцейських та прикордонниках, що зможуть врегулювати в договорі.

Усе, що буде міститися в договорі, ніяким чином не може тлумачитися, як:

- 1) відмова будь-якої договірної сторони на територіальний суверенітет;
- 2) зменшення території та суверенітету будь-якою договірною стороною;

3) жодні акти чи дії, що відбуваються під час чинності цього договору, не повинні становити основу для ствердження, підтримки або відмови на територіальний суверенітет.

Кожна договірна сторона зобов'язується докласти всіх зусиль, щоби ніхто не займався жодною діяльністю в ДМЗ, що суперечить принципам або мирним цілям цього договору.

Для запобігання порушення домовленостей, які держави зобов'язалися виконувати, підписанти, повинні створити комітет, зі спостерігачами, які матимуть повну свободу доступу в будь-який час до будь-якої або всіх областей, по обидві сторони кордону, для огляду морських, наземних та повітряних суден у пунктах вивантаження або посадки вантажів або персоналу, усі станції, установки та обладнання в цих районах. Договірні сторони повинні надати список з іменами та посадами один одному, для надання такого дозволу.

Одним із ключових моментів, який обов'язково потрібно додати в договір, є розділ про відповідальність за порушення норм договору. За невиконання та неналежне виконання пунктів договору, відповідальність мусить містити конкретні покарання, які матимуть жорсткий характер. Наприклад, матеріальна виплата, в великих розмірах державі-учасниці договору; санкції проти держави порушника (можливо і проти її громадян, все вирішуватиме випадок); конкретні карні дії щодо самого населення, яке перебуває в ДМЗ; відбудова об'єктів яким була завдана шкода та ін.

При виникненні суперечки між договірними сторонами, щодо тлумачення, або застосування договору, ці договірні сторони проводять консультації між собою з метою вирішення суперечки за допомогою переговорів, розслідування, посередництва, примирення, арбітражу, судового врегулювання чи інших мирних засобів на власний вибір.

Будь-який спір такого характеру, який не вирішений таким чином, за згодою всіх випадків усіх сторін суперечки передається до Міжнародного суду (держави обирають, до якого суду вони звернуться, що прямо зазначать в

договорі, чи спільним рішенням в момент виникнення суперечки) для вирішення, але недосягнення згоди, щодо посилання на Міжнародний суд, не звільняє сторони спору від відповідальності продовжувати прагнути вирішити його будь-яким іншими різними мирними засобами.

Положення такого договору залишаються в силі, незважаючи на будь-які зміни, які можуть відбутися. Також, договір, може, бути змінений або доповнений іншими нормами в будь-який час за одностайною згодою договірних сторін, представники яких мають право брати участь у засіданнях.

Будь-яка така договірна сторона, від якої не надійшло повідомлення про ратифікацію, упродовж встановленої дати підписантами, набрання чинності зміною або доповненням, вважається відкликаною та може бути переглянута. Сторона, яка не ратифікувала зміни, зобов'язана надіслати, іншій стороні, пояснювальну записку, про причини таких дій.

Якщо зміни та доповнення відбулися на засіданнях, конференціях чи переговорах, вони відразу набувають чинності.

Виникає питання, хто буде депозитарієм такого договору? Країни підписанти, на свій розсуд, обирають такого гаранта, це може бути, як держава так і міжнародна організація.

Документи, які ратифікували, здаються на зберігання обраному поручителю. Депозитарій інформує всі держави, що підписали та, можливо, приєдналися, про дату кожного здавання на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, а також про дату набрання чинності договором та про будь-які його зміни, або поправки.

Після здачі на зберігання ратифікаційних грамот державами, які його підписали, цей договір набирає чинності для тих держав, які здали на зберігання документи.

Договір зберігається в архіві депозитарія, який надсилає належним чином засвідчені копії урядом держави, що підписали та приєдналися. Якщо договір укладений на декількох мовах, кожна копія має бути однаково автентичною.

Сторони своїми підписами та ратифікаціями погоджуються визнати, на умовах, передбачених цим договором, повну й абсолютну дієвість та важливість договору і несуть повну відповідальність за свої дії.

В умовах ХХІ століття, ми спостерігаємо великий поштовх у створенні різноманітних приладів, які керуються людьми на великих відстанях (всілякі дрони, електро гвинтокрили, радіокеровані машини, роботи та таке ін.). Вони в змозі перевозити невелику зброю та вибухівки, на нашу думку, в таких обставинах потрібно регулювати й переміщення таких електроприладів, та тих, які можуть з'явитися.

Ми переконані, що створення такого демілітаризованого механізму є міцною основою для провадження та розвитку співпраці та сусідства на основі свободи, довгострокової та взаємної довіри і реалізує мету припинення ворожих дій один проти одного,

Потрібно спільно працювати над запобіганням конфліктів та попереджувати його розвиток для мирного існування та оберігати громадян від неприємностей, матеріальної та моральної шкоди, винищенню населення та утримання територій такими, якими вони є, не піддавати зазіханню на суверенітет країни.

Майбутній світ з демілітаризованими зонами в прикордонних територіях, максимально підвищить рівень довіри між країнами та збереже не тільки багато людських життів, а й створить міцний режим світового порядку.

Висновки до розділу 3

У період дослідження третього розділу, ми досягли таких висновків.

Демілітаризована зона – це частина території держави, на якій за міжнародним договором ліквідовані військові споруди та інші об'єкти, заборона утримання збройних сил. Роззброєння певної території, для її захисту й очищення від воєнної сили, з метою вирішення конфліктів та досягнення спільних домовленостей.

Демілітаризована територія ділиться на такі види: повна, часткова, постійна, тимчасова, денуклеаризаційна.

Деякі з них виникли історично, а деякі через збройний конфлікт. У даний час, є діючі демілітаризовані зони, це Аландські острови, острів Шпіцберген, Антарктика та Корейська ДМЗ. Колишніми демілітаризованими зонами є Рейнська та В'єтнамська.

Вони є ефективним механізмом захисту інтересів, досягнення мирних цілей та співпраці.

У сучасних реаліях, з допомогою рекомендацій, щодо створення ДМЗ, повною на те підставою, можна стверджувати, що держава здатна оборонитися від зовнішніх загроз та відстоювати свої національні інтереси й забезпечувати свою національну безпеку.

ВИСНОВКИ

Так, як метою дипломної роботи було визначено вивчення змісту й особливостей демілітаризованих зон і підготовка рекомендацій щодо створення демілітаризованих зон на прикордонних територіях, як однієї з умов забезпечення національної безпеки.

Тому, у процесі дослідження дипломної роботи для досягнення окресленої мети передбачалося виконання певних дослідницьких завдань.

1. Розглянуто сутність, характер і етапи еволюції національної безпеки. Пройшовши п'ять етапів розвитку, значний внесок на шляху історичного дослідження проблематики національної безпеки зробили такі відомі вчені, як: Н. Макіавеллі, Т. Мор, А. Сміт, Ф. Бекон (обґрунтував положення, що основним завданням будь-якої держави є створення належних умов для безпеки й добробуту громадян, що послугувало наближенням до деталізації відповідальності національної безпеки), Ж. Боден, Г. Юсті (першою спробою систематизувати основні концептуальні засади національної безпеки, як науки), Й. Зонненфельс (розділив безпеку на особисту та державну, остання ділиться на внутрішню та зовнішню) та ін.

В кінці XIX — на початку XX ст, з'являються кардинально нові принципи і методи дослідження проблем національної безпеки. Суспільства активно приймає участь у створенні безпечних умов життя особистості. Вченими цього періоду є В. Гессен, С. Котляревський, Б. Кістяківський, Г. Еллінек. Починає вводитися такі поняття: «демократична» і «правова» у контексті поняття «державна»; розмежовуються гілки влади; виникає верховенство народної волі і закону.

Також, в даний період часу були закладені основи загальної теорії науки про безпеку. Що призвело до створення не тільки ліберальної та соціалістичної моделі безпеки особистості, а й до існування трьох основних теоретико-методологічних підходів: біхевіористського, реалістичного, дуалістичного.

У процесі досліджень сформувалися два принципових підходи щодо з'ясування сутності національної безпеки. Перший ідентифікується у контексті національних інтересів, а другий – у контексті базисних цінностей суспільства. Нас сьогоднішній день є чітко виражений об'єкт та суб'єкт національної безпеки та окреслені державні функції у сфері національної безпеки.

2. Охарактеризовано поняття системи національної безпеки та її структуру. Після появи поняття «безпека», з'являється «національна безпека», а потім «система» та «система національної безпеки».

Всі поняття перераховані вище, мають спірний розбір. Але в «Енциклопедичному словнику» узаконили тлумачення «безпеки». Безпека створюється відвертанням небезпек, які можуть загрожувати, як окремим громадянам, суспільству так і державі загалом. Маючи таке пояснювання, учені надають свої визначення. Також, законодавчого закріплення «безпека» набула в постанові ЦВК СРСР від 10 липня 1934 р. «Про утворення загальносоюзного народного комісаріату внутрішніх справ СРСР».

Щодо національної безпеки, вона є складним багатоаспектним поняттям, скільки думок, стільки й роз'яснювань даного поняття. Складність полягає в тому, що національна безпека включає такі види безпеки: політичну, економічну, воєнну, державну, інформаційну, науково-технологічну, економічну, епідемічну, фінансову, пожежну, продовольчу та безпека культурного розвитку нації.

Сформувалися два основні підходи до розуміння цього поняття. Реалістичний підхід розглядає національну безпеку, як недоторканність території та інститутів держави. Інший підхід — Human Security — розглядаються не лише воєнні й політичні аспекти національної безпеки, а й економічні, соціальні, гуманітарні проблеми.

Між вченими, та тими хто досліджує систему національної безпеки, йде постійна дискусія, щодо визначення сталого поняття. Російської школи загальної теорії національної безпеки (А. Возженіков, С. Проскурін, О.

Прохожев та ін.), розглядають систему національної безпеки крізь призму системно-функціонального аналізу, який відображає процеси взаємодії інтересів і загроз. Українські науковці (О. Дзьобаня, О. Сосніна) спираючись на політологічний підхід, розглядають цю категорію, як певну сукупність суспільних і державних структур та недержавних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод громадян, базових цінностей суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також підсистему державних законодавчих актів та нормативних документів недержавних (суспільних) організацій. Вчені говорять, що в кожному визначені є прогалини і надають свої, на їхню думку доцільніші тлумачення.

Система національної безпеки, з одного боку, є складовою соціальної системи, а з другого — система, до якої входять менш обсягові системи субрегіональної, регіональної та глобальної безпеки.

Залежно від завдань, можна виділити формальну частину СНБ та неформальну частину. Залежно від суб'єкта забезпечення національної безпеки, який відіграє провідну роль, можна розглядати національну, державну та суспільну системи безпеки, як підсистеми СНБ. Ці підсистеми взаємно доповнюють і контролюють одна одну.

Тому, система національної безпеки має внутрішню структуру, яка складається з певних елементів та є ієрархічними, що забезпечують розвиток та захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, від всіх видів та форм загроз.

3. Досліджено воєнний компонент в національній безпеці. Воєнний компонент є один з головних складових у системі національної безпеки. Вперше він був вживаний в пострадянські часи.

Збройні сили та інші воєнні установи підтримують оборонну міць кожної держави. Воєнна безпека визначається готовністю і здатністю держави надійно захищати свої інтереси й суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність, протистояти військовій агресії й будь-яким іншим формам зовнішнього тиску і шантажу з позиції сили, а також запобігти

спробам внутрішньодержавної дестабілізації, розв'язання збройних міжнаціональних конфліктів.

Однаковою і головною воєнною функцією є забезпечення національної безпеки й оборони держави.

4. Визначено поняття, цілі, функції державного кордону. Кордони – це невід'ємний і обов'язковий чинник формування цілісного державно-територіального організму. Без чітко визначених кордонів держава не може повною мірою реалізувати комплекс своїх суверенних прав. Головне завдання державних кордонів полягає у визначенні просторових меж територіального верховенства держави, є фільтруючим механізмом від не потрапляння всередину країни всіх загроз та небезпечних явищ.

Цілі встановлення державних кордонів:

- позначення межі державного суверенітету на поверхні суші, вод, а також у підземному, підводному й повітряному середовищах;
- забезпечення контакту й регулювання взаємодій (політичних, економічних, правових, екологічних, силових і інших) між суміжними державами;
- «стягування» території суб'єктів та інших соціально-територіальних утворень держави соціально-політичним «поясом»;
- створення передового рубежу захисту національно-державних інтересів, забезпечення національної безпеки, місця першої перевірки держави на міцність її військової, економічної й інших видів безпеки.

Функції:

- основні:
 - бар'єрна (розділювальна);
 - фільтрувальна;
 - контактна (з'єднувальна);
- додаткові:
 - віддзеркалення;
 - регулювання;

- відділення;
- порівняння.

Кордон є необхідним атрибутом держави, без якої її існування неможливе.

5. Виокремлені і проаналізовані елементи прикордонної території: прикордонна смуга, пограниччя, трансграниччя. Вчені, які досліджують прикордоння: Ф. Ратцель, Р. Блашар, Ф. Тернер, К. Хаусхофер, Б. Паркер, М. Болтон, Г. Бабінський, А. Садовський, Д., Р. Хартшорн, Дж. Прескотт та інші. Єдиного поняття, як і в попередніх випадках, немає, тому, прикордоння – це прилегла до кордону з одного або з обох боків територія, на якій здійснюється реальна або потенційна взаємодія і взаємовплив сусідніх держав.

Прикордонна смуга – це ділянка місцевості, яка встановлюється безпосередньо уздовж державного кордону на його сухопутних ділянках або уздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм у межах територій селищних і сільських рад, прилеглих до державного кордону, але не може бути меншою від ширини смуги місцевості, що розташована в межах від лінії державного кордону до лінії прикордонних інженерних споруджень. До прикордонної смуги не включаються населені пункти й місця масового відпочинку населення.

Прикордонна та транскордонна територія має одну відмінність. Те, що перше означає територію, яка прилягає до кордону з однієї сторони, а інша – по обидві сторони кордону.

6. Охарактеризовано поняття, зміст і особливості демілітаризації прикордонної території. Демілітаризація – це повне, або часткове ліквідування всієї воєнної техніки, зброї, споруд, установ та виведення військ з демілітаризованої зони. Демілітаризована зона – це частина території держави, на якій за міжнародним договором забороняється мати будь-що, що можна віднести до воєнної промисловості і армії.

Особливістю ДМЗ є те, що вона може бути розповсюджена в повітряному, сухопутному просторі та всіх видів водойм. Також, ДМЗ можна створити, як в мирний час так і в момент війни чи збройного конфлікту.

7. Показані приклади і проаналізовано ефективність демілітаризованих зон. ДМЗ за всю історію існування, була створена в таких місцях: на Великих озерах, по яких проходить державний кордон США й Канади (пізніше поширено на весь американсько-канадський кордон), створювалося по обидві сторони державного кордону між Швецією та Норвегією (1905 рік, шириною близько 25 км), на острові Гельголанд, узбережжя Дарданел, Мармурове море та Босфор, Аландські острови й острів Шпіцберген, Антарктика, Корейська ДМЗ, на території Рейну, В'єтнаму та ін.

Утворюючи демілітаризовану зону, країни досягають налагодженої співпраці; вирішують спірні питань мирними шляхами; гарантують захищеність життєво важливих інтересів держави (її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів), суспільства (його матеріальні та духовні цінності) й особи (її права та свободи) від внутрішніх та зовнішніх загроз; відмовляється в майбутньому від збройних та інших видів нападу.

8. Підготовлено рекомендації щодо створення і забезпечення ефективного функціонування демілітаризованого прикордоння. Для створення ДМЗ потрібно:

- 1) дотримуватись всіх цілей та особливостей такої зони;
- 2) визначити довготу та ширину зони;
- 3) не обмежувати правових дій та інших, які передбачені законом, цивільне населення;
- 4) створити правоохоронний орган, який є необхідними для підтримання громадського порядку та безпеки;
- 5) усе, що буде міститися в договорі, ніяким чином не може тлумачитися, відмова чи зменшення будь-якою договірною стороною від території та територіального суверенітету;

6) створити спостерігачами, які матимуть повну свободу доступу в будь-який час до будь-якої або всіх областей, по обидві сторони кордону, для огляду морських, наземних та повітряних суден у пунктах вивантаження або посадки вантажів або персоналу, усі станції, установки та обладнання в цих районах;

7) конкретно описати відповідальність за порушення та неналежного виконання умов договору;

8) прописати механізм:

- мирного вирішення спорів;

- зміни та доповнень іншими нормами в договорі;

9) включити всі прилади, які можуть в майбутньому створити загрозу (електро- прилади, які керуються на відстані);

10) обрати депозитарій.

Сторони своїми підписами та ратифікаціями погоджуються визнати, на умовах, передбачених цим договором, повну й абсолютну дієвість та важливість договору і несуть повну відповідальність за свої дії. Спільними зусиллями.

Кожна договірною стороною зобов'язується докладати всіх зусиль, щоби ніхто не займався жодною діяльністю в ДМЗ, що суперечить принципам або мирним цілям такого договору. Та існування ДМЗ було на довгостроковій основі (вічно).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1856: Convention on the demilitarisation of the Åland Islands : DOCUMENTS IN THIS BOOKLET. URL: <https://kulturstiftelsen.ax/app/uploads/2020/07/english-3-3-1.pdf>.
2. Абрамов В., Андреев С. Глобальна та національна безпека. Київ : НАДУ, 2016. 1133 с.
3. Автушенко О. Основні напрямки забезпечення національної безпеки держави // Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України, м. Київ, 24 лист. 2017 р. / Національна академія прокуратури України. Київ, 2017. С. 25—27.
4. Азизов Д. Военная безопасность как составляющая часть национальной безопасности // Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України, м. Київ, 24 лист. 2017 р. / Національна академія прокуратури України. Київ, 2017. С. 30—32.
5. Аландские острова. URL: <https://svenska.spb.ru/finskie-shvedy/alandskie-ostrova.html>.
6. Антарктида. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Антарктида#/media/Файл:Antarctica_relief_location_map_ua.jpg.
7. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов. – Київ: «Талком», 2017. – 576 с.
8. Басс В. О. Форми взаємодії прикордонників (ДПС) та дільничних офіцерів Національної поліції у підтриманні безпеки і порядку. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України, м. Київ, 24 лист. 2017 р. / Національна академія прокуратури України. Київ. С. 54—55.
9. Бережнюк І., Пашко П. Серія: «Митна справа в Україні» / ред.: П. Пашко, А. Крисоватий. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. Т. 2 : Митна енциклопедія. 536 с.

10. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 тт / ред. П. Й. Горещький. Київ : Наукова думка. Т. 2. 238 с.
11. Богуцький П. Право національної безпеки і право міжнародної колективної безпеки: проблема взаємодії та шляхи її вирішення. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 15 бер. 2019 р. / Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. С. 168—170.
12. Вербовська Л. Прикордонні території – основа економічної безпеки держави // Тези доповідей III міжнародної НПК «Інформаційна та економічна безпека» (INFECO-2010), м. Івано-Франківськ / Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ. С. 103—104.
13. Гламазда А. В. Военная сила как основной структурный элемент военной безопасности белорусского государства Александр Гламазда // Журнал международного права и международных отношений. 2012. № 4. URL: <http://evolutio.info/ru/journal-menu/2012-4/2012-4-glamazda>.
14. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций : від 24.10.1970 р. № 995_569. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.
15. Демилитаризованная зона (ДМЗ). URL: https://russian.visitkorea.or.kr/rus/ATT/3_4_view.jsp?cid=2537894.
16. Демилитаризованная зона (Корея). URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Демилитаризованная_зона_\(Корея\)#/media/Файл:Korea_DMZ.svg](https://ru.wikipedia.org/wiki/Демилитаризованная_зона_(Корея)#/media/Файл:Korea_DMZ.svg).
17. Дергачев В. Аланды. Демилитаризованный рай для жизни людей и природы // Иллюстрированный журнал Владимира Дергачёва «Ландшафты жизни». 2018. URL: <https://dergachev-va.livejournal.com/222376.html>.

18. Дергачев В. Балтийская геополитика. Аланды. Демилитаризованный на благо соседних государств архипелаг // Аналитический и образовательный портал. 2018. URL: http://dergachev.ru/geop_events/180818-01.html#.X8k5kDFR3ct.
19. Договор о Шпицбергене : Договор від 09.02.1920 р. № 998_112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_112#Text.
20. Дополнительный доклад генерального секретаря об осуществлении резолюции 435 (1978) И 439 (1978) СОВЕТА БЕЗОПАСНОСТИ ПО ВОПРОСУ О НАМИБИИ: від 31.03.1980 р. № S/13862.
21. Дручек О. Концепція національної безпеки: її історія та сучасна парадигма // Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України, м. Київ, 24 лист. 2017 р. / Національна академія прокуратури України. Київ, 2017. С. 155—157.
22. Как войска Гитлера вошли в Рейнскую область. URL: https://www.gazeta.ru/science/2016/03/07_a_8111855.shtml.
23. Князев С. Континент российского лидерства»: как Антарктида стала территорией мирного сотрудничества и науки. RT НА РУССКОМ. URL: <https://russian.rt.com/science/article/692369-antarktida-territoriya-nauchnoe-sotrudnichestvo>.
24. Колосков В. Роль Державної прикордонної служби України в системі національної безпеки. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку, м. Острог, 8 черв. 2018 р. / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2018. С. 49-52.
25. Купрієнко Д. А., Дем'янюк Ю. А., Діденко О. В. Державна територія і державний кордон. Хмельницький : НАДПСУ, 2014. 256 с.
26. Мазурок Я. В. Демілітаризація прикордонної території та її роль у забезпеченні національної безпеки. Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020, м. Київ / Національний авіаційний університет. Київ, 2020.

27. Мокляк С. Місце і роль воєнної складової в реалізації національних інтересів держав // Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2012. 1 (13). С. 44—47.
28. Нестерук О. В. Демілітаризовані та нейтралізовані території // Демілітаризовані та нейтралізовані території, м. Одеса, 2 лип. 2012 р. — 3 груд. 2020 р. / Фенікс. Одеса, 2012. С. 140—143. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3991/Нестерук.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
29. Острів Шпіцберген. URL: https://www.google.com/maps?q=jcnhsd+igsw,thuy&source=lmns&bih=914&biw=1240&client=opera&hs=IYe&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwiTm4vj2rLtAhXmAHcKHbMpBZEQ_AUoAXoECAEQAAQ.
30. Половніков В. Щодо поняття «безпека державного кордону» в контексті національної безпеки України. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку, м. Острог, 8 черв. 2018 р. / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2018. С. 95—99.
31. Поняття та зміст загальної теорії національної безпеки. URL: http://vabb.com.ua/assets/files/Tema_1_ONB.pdf.
32. Про державний кордон України : Закон України від 03.07.2020 р. № 1777-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.
33. Регионы Египта: Синайский полуостров. URL: <https://zizuhotel.ru/blog/regiony-egipta-sinayskii-poluostrov-otkryt-levoe-menyu-sinayskii-poluostrov/>.
34. Рёйнская демилитаризованная зона. Большая российская энциклопедия. URL: https://bigenc.ru/world_history/text/3504106.
35. Роянова І. Демілітаризовані та нейтралізовані території в міжнародному гуманітарному праві // Юридичний вісник. Друкарня ВД «Гельветика». Одеса, 2020. С. 201—209.
36. Словари и энциклопедии на Академикe. Юридическая энциклопедия. URL: https://doi.org/yuridicheskaya_encyclopediya.academic.ru/2503.

37. Branka T. Demilitarization and neutralization – the case of the Åland Islands. Poznań: Adam Mickiewicz University in Poznań, 2017. 203 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/324107474_Demilitarization_and_neutralization_-_the_case_of_the_Aland_Islands.
38. BUREAU OF ARMS CONTROL, VERIFICATION, AND COMPLIANCE : Antarctic Treaty of 23.07.1961. URL: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/193967.htm>.
39. Koivurova T., Holiencin F. Demilitarisation and neutralisation of Svalbard: how has the Svalbard regime been able to meet the changing security realities during almost 100 years of existence? Cambridge University Press. 2017. P. 1—12. URL: https://www.researchgate.net/publication/312924109_Demilitarisation_and_neutralisation_of_Svalbard_how_has_the_Svalbard_regime_been_able_to_meet_the_changing_security_realities_during_almost_100_years_of_existence.
40. Korean Demilitarized Zone (DMZ). Global Security.org. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/facility/dmz.htm>.
41. McNamara Line. 1960s: Days of Rage. URL: <https://1960sdaysofrage.wordpress.com/2017/05/23/mcnamara-line/>.